

Vaderna Gábor

Gróf Teleki Ferenc (1785–1831) levelei*

Gróf Teleki Ferenc viszonylag későn jelentkezett az irodalmi nyilvánosság előtt. Saját elbeszélése szerint németes neveltetése miatt hanyagolta el a magyar költéssel és kultúrával való foglalatosságot, ám mikor 1816-ban egy kolozsvári álarcos bálban Döbrentei Gáborral vitatkozott, a Gyulay-család házi nevelőjének hatására úgy döntött, hogy itt az ideje kipróbálnia magát a költészetben. Döbrentei volt az, aki első írását, majd verseit publikálta az *Erdélyi Muzéumban*, s ő volt az, aki Teleki verseit közlésre kiközvetítette (többek között Igaz Sámuel *Hébéjébe* és Kisfaludy Károly *Aurorájába*). Meglehetősen különös módon a Magyar Tudós Társaság 1831. február 15-én úgy választotta Telekit tagjai sorába, hogy publikál életműve alig számlált néhány verset. Teleki ugyanezen év decemberében bekövetkezett halála után Döbrentei volt az, aki – egyfajta adósságot teljesítve – 1834-ben kiadta Teleki költeményeit.¹

Teleki Ferenc hagyatékának legértékesebb része a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kéziratárába került. Egyetlen összekötött gyűjteményben megtalálható az a kompozíció, melyet Teleki kiadásra sajtó alá rendezett, s melynek alapján Döbrentei – jelentősen módosítva azok szövegén – kiadta verseit. A kötet végéhez – olykor a lapszéleket is feláldozva – Teleki leveleit, illetve egyéb – korábban a levelek mellékleteként szereplő – verseket kötöttek hozzá. Ez volt az az anyag, melyből Döbrentei dolgozott – így kerülhettek egymás mellé a verseskötet, valamint a Döbrenteinek küldött levelek. Az viszont már kevésbé szerencsés körülmény, hogy egyfelől ez a kéziratári egység sem tartalmazza az összes Döbrenteinek írott levelet, másfelől a jelek szerint az eredetileg – feltehetően – a 19. században beragasztott kéziratok közül utóbb kiestek és elkallódhattak egyes darabok. Erre utal, hogy 1976-ban az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára – magánszemélytől történő vásárlás útján – olyan kéziratokhoz jutott, melyek egyértelműen az MTAK Kt-ban található egység részei voltak valaha.

Jelen közlés Teleki Ferenc *összes* ismert levelét tartalmazza.² E levelek egy része kézirat forrásból kerül közlésre, egy más részét azonban csak Döbrentei Gábor közléséből ismerjük. Ez súlyos forráskritikai problémákat is felvet: Döbrentei a jelek szerint nem egyszerűen rövidíti a leveleket, hanem némiképp módosít is a szövegen a kiadás közben. Ez a lehetőség nemcsak azért merül fel, mert Döbrenteivel kapcsolatosan nem ez lenne az első eset, hogy a „baráti módosítások” (a kiadó személyét némiképp jobb színben feltüntető) filológiai bukfencein kapnánk rajta – mint Főríz Gergely a Berzsenyi Dániel levelezésének

* A kutatást az MTA Bolyai János Tudományos Ösztöndíja tette lehetővé. Köszönöm Bátor Anna, Doncsecz Etelka és Kelemen Pál segítségét.

¹ TELEKI 1834. E kiadás előbeszédén kívül Döbrentei több ízben adta Teleki életrajzát, s a róla való tudásunk voltaképpen máig a tőle közölt adatokra megy vissza. Lásd DÖBRENTÉI 1832; DÖBRENTÉI 1846.

² Természetesen van információnk egyéb levelekről is:

1. a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található egy Teleki Ferenc-levél, de a második világháborúban oly mértékben megsérült a kézirat, hogy a szöveg gyakorlatilag olvashatatlanná vált, s ilyenformán az is eldönthetetlen, hogy a mi Teleki Ferencünk írta-e vagy valamelyik névrokona. Teleki Ferenc Teleki (III.) Józsefhez, MNL OL, P654 III. sor., 37. tétel, No. 165.

2. Hoós Ferenc kismonográfiája (HOÓS 1908.) két Toldy Ferencnek írott levélből is idéz, melyek ma lappanganak. E levélrészleteket nem vettem fel gyűjteményembe, mivel filológiai státuszuk meglehetősen bizonytalan. A Toldynak feltehetően első írott levél kézírata fennmaradt (lásd 17. számú levelünket), ám további leveleket nem ismerünk. Toldy több ízben is közölt életrajzi adatokat Telekiről, ám a későbbiekben semmi nyoma annak, hogy olyan információkkal rendelkezett volna, mint amikre Hoós hivatkozik. Toldy először az *Akadémiai Értesítőbe* írt egy rövid méltatást az Akadémia könyvtárának gyarapodása apropóján: TOLDY 1854. Későbbi életrajzai: TOLDY 1857: 222–223; TOLDY 1869: 79–82; TOLDY 1871: 127–130; TOLDY 1873: 24–25; TOLDY 1876: 282–284. A Hoóstól konkrétan említett levelek a következők: 1827. október 29., 1828. március.

kritikai kiadásában legutóbb érvelt –,³ hanem két levélnek fennmaradt autográf kézírata, melyeket Döbrentei is közölt, így pontosan lehet látni, hogy hol és mit módosított a kiadó.⁴ Mindenesetre – hasonlóan a Berzsenyi-filológia Döbrentei nevéhez köthető cruxaihoz – azokban az esetekben, melyekben a levelek elkallódtak, jobb híján kénytelenek vagyunk Döbrentei kiadásából dolgozni.

Kiadásunk a fentiek tekintetbe vételével a levelek után közli a forrást, illetve az adott kézirat leírását. Ahol Döbrentei kiadása eltér a kézirattól, jegyzetben jelezzük. Mivel kiadásunk megkísérli azt is rekonstruálni, hogy mely versküldemény melyik levél csatolmánya volt eredetileg, így előfordul olyan „hibrid” eset is, ahol a levél egy része (maga a levélszöveg) csak Döbrentei nyomán ismert, ám a melléklet kéziratban fennmaradt. Mivel a verses kéziratokat – nyilván a költemények sajtó alá rendezésekor – elvették a levelek mellől, s ráadásul a kötetbe kötéskor némiképp rendszertelenül illesztették az MTAK Kt szövegegységéhez, olykor nem volt egyszerű lekövetni a versek útját. E rekonstrukció láthatóvá teszi azt az utat is, ahogy Teleki a költeményeit – nagyrészt Döbrentei tanácsainak hatására, de saját indítatásból is – folyamatosan alakítja és csiszolja.

A Berzsenyi-filológia visszatérő kérdése, hogy mit lehet kezdeni a költő verseinek Döbrenteitől kiadott posztumusz kiadásával.⁵ A Teleki-anyag kutatása hozzásegíthet minket annak a megértéséhez, hogy Döbrentei milyen helyeken avatkozott az anyagba, s milyen elvek mentén gondolta áthangolhatónak-formálhatónak egy „barát” költészetét. Ebben az esetben persze némiképp eltérő körülmény az, hogy itt a Teleki-költészet teljes karakterét kellett újragondolni a kiadás során: egy rendi (főúri) költészetből kellett egy neoklasszicista módon értelmezhető-befogadható lírát újraalkotnia.

Az egyszerűbb áttekinthetőség kedvéért, a közölt levelek adatait és az ezzel kapcsolatos textológiai ismereteket az egyes levelek előtt foglalom össze.

FORRÁSSZÖVEGEK

1. Teleki (III.) Lászlónak, 1814(?)

[Kézirat: MNL OL, P 654, III. sor., 33. tétel, No. 230. A negyedrétt lap széle a II. világháborúban megpörkölődött, s a megmaradó rész is igen kifakult, ráadásul az állományvédelmi okokból történt fóliázás is rontott az olvashatóságon.]

Méltóságos Drága Kedves Uram Bátyám!⁶

Még ennekelőtte 5 héttel vettem Kegyes válaszát levelemre, és mindjárt feleltem volna rá, de akkor itten a Posták mind még állattak volt vagy 12 nap a vizek mián, azután égy kevésbé betegeskedvén ez hátráltatott.

³ Lásd BERZSENYI 2014, a szövegközlés elveiről: 7. A dilemma részletesebben: FÓRIZS 2012.

⁴ Ehhez lásd a 10–11. számú levelek filológiai felvezetőit.

⁵ BERZSENYI 1842. A dilemmáról lásd VADERNA 2008.

⁶ gróf Teleki (III.) László (1764–1821) – Házi neveltetése után Bécsben, majd Göttingenben tanult, onnan pedig nyugat-európai körutat tett. 1789-ben kormányzékai titoknok, az 1790-es diétán Máramaros vármegye követe, 1791-től királyi kamarás, 1792-ben az erdélyi királyi tábla bírása, 1796-ban Magyarországra költözik, hamarosan a pesti királyi tábla bírása, a református dunamelléki egyházmegye főgondnoka, 1811-től Somogy vármegye főispáni helyettese, 1819-től a hétszemélyes tábla bírása. Hivatalos elfoglaltságai mellett irodalmi és tudományos munkássága is jelentős. A hazai nyelv előmozdításának ügyében írt röpirata ezek közül a legismertebb, de írt verseket és színműveket is. SZINNYEI 1909: 1413–1415.

Alázatosan köszönöm Bátyám Uram grátiáját hogy azon 600 Rfal⁷ meltoztatik várakozni. Az Obligatiót⁸ rolla ide adiungálva⁹ küldem. Februáriusi terményt tettem belé.

Alázatosan instálom kedves Uram Bátyámat, ha tsak lehet adjon nekem tsak égy esztendőre 4000 Rfot hogy [... – másfél sornyi szöveg hiányzik – VG] Uramnak [...] lesz kárára, mert jóságat adok annak idejébe érte.

Ezen pénzre Martius végén volna szükségem, minthogy akkor kell annyit fizetnem. Ha tsak lehet kérném újra is Uram Bátyámat ezen segedelemért.

Grofné ő Nagysága, és a kisaszony ő Nagysága¹⁰ kezét tsokolván, feleségem is tiszteli kedves Uram Bátyámékat, én pedig vagyok,

Kedves Méltóságos Uram Bátyám

holtig tisztelő szolgálja
G. Teleki Ferentz mk.

P. S.

[...] választ instálok alázatosan, hogy tudhassam ha meg kapta é az Obligatiót Uram Bátyám.

2. Mailáth Jánosnak, 1817 körül¹¹

[MTAK Kt, K635/I, 160r–v. Kazinczy Ferenc levélgűjteményében fennmaradt kivágat. Eredetileg egy szürkés negyedrétlapon szerepelt, melyet kettéhajtva küldtek el, az egyik oldalon a szöveg, a másikon a címzés és a viaszpecsét látható: „Mg Gróf Székhelyi Mailáth János Úrnak tulajdon kezében adassék.”]

Serenissimus¹² wünscht die Beschreibung der Reise in England des Erzherzogs Johann zu lesen, welche im Archiv in mehreren Heften steht.¹³ Beckers¹⁴ erfuhr dass Du, u. ich das Archiv haben, u. bat mich darum ich habe aber, wie Du weißt, nur den 2ten halben Jahrgang, u. mir scheint, die verlangte Reisebeschreibung fängt schon im ersten an; ich versprach daher Dich darum anzureden; habe also die Güte, wenn Du herein. Könntest alle Hefte das 1ten halben Jahrs 1817, welche Fragmente jener Reisebeschreibung enthalten, hereinzubringen, damit ich sie dem Beckers pro usu serenissimi Delphini¹⁵ überreichen kann.¹⁶ Isten veled.

⁷ Rfal – 'rénes forinttal'

⁸ obligatio – 'adóslévlé' (lat.)

⁹ adiungálva – 'csatolva' (lat.)

¹⁰ Teleki László második felesége báró Mészáros Johanna (1744–1821), leánya gróf Teleki Augustza (1813–1876).

¹¹ gróf Mailáth János (1786–1855) – Egerben és Győrben végezte tanulmányait, a magyar irodalom legszorgalmasabb német fordítója. Az elszegényedett gróf 1848-ban Kossuth Lajos ellenében lép fel a Pest vármegyei közgyűlésben, majd utóbb elhagyja az országot, 1853–54-ben Erzsébet, a leendő királynő oktatója magyar történelemből, a Bajor Tudományos Akadémia tiszteleti tagja. 1855-ben leányával együtt követett el öngyilkosságot. Telekivel összeköti az állati magnetizmus iránti vonzalma is. SZINNYEI 1902: 332–336.

¹² serenissimus – 'felség' lat. Itt: Habsburg József (1776–1847) nádorra vonatkozik az utalás.

¹³ Habsburg–Lotaringiai János főherceg (1782–1859) – a napóleoni háborúk veteránja 1815–16-ban tett látogatást öccsével, Lajos főherceggel Angliában. Útirajzának részletei – ahogy a fenti levél is állítja – az *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* különböző kötetekben jelentek meg.

¹⁴ Joseph Heinrich von Beckers zu Westerstetten (1764–1840) – az osztrák arisztokrata családból származó Beckers 1800-tól a nádor szárnysegédje, 1803-ban indegenaként magyar grófi rangot nyert.

¹⁵ pro usu serenissimi Delphini – 'a felséges trónörökös használatára' (lat.), azaz csak a megfelelő erkölcsi tartalommal, itt: ironikus megjegyzés.

¹⁶ A levél szövege magyarul: „A felség el kívánja olvasni János főherceg angliai útirajzát, amely az Archiv több fűzetében jelent meg. Beckers megtudta, hogy Neked meg nekem megvan az Archiv, és elkérte tőlem, de nekem, amint Te is tudod, csak az évfolyam második fele van meg, miközben olybá tűnik, hogy a kért útirajz

3. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1817. szeptember 23.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 207–211.

A levél melléklete kéziratban megtalálható: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [227–232.] – Mivel a Teleki verseit tartalmazó kötet oldalszámozása az utóbb beleragasztott anyagban már nem folytatódik, a számozás tölem ered. A lapszálon olvashatatlaná vált részeket igyekeztem pótolni. A versek címének kiemelése tölem van. Az eredeti lapalji és lapszéli csillagos jegyzeteket a versek mögé tettem át.

A két költemény szövegét kéziratból közlöm. Az első *Sz. Dávid éneke a sorsról* címen megjelent: TELEKI 1817b: 18–19. Döbrentei átiratában: TELEKI 1834: 19–20.]

Paszmos, Septemb. 23d 1817.

Édes, kedves barátom,

Szívesen irt leveledet hasonló érzéssel vettem. Örvendem lelkemből, hogy végre, itt Erdélyben is találtam olyt lelkét, kivel az élet' nemesebb részeiben egy érzéssel lehetek. Mert itt a' mű közönséges folyamu és úgy nevezett barátságunk, kártya, dáma és punci oszlopokon szokott épülni. Igaz, hogy a' mű megismerkedésünk is dámai oszlopon indult, mikor a kolozsvári redouteban¹⁷ az álorczás szépeket vissza faggattuk a' mult télen, hanem ezt mű, inkább mint szív psychologusok tractaltuk,¹⁸ és ezen némellykor valóban sok furcsa eszméltre vivő mesterséget én csak ugyan ezután sem fogom elhagyni. Mert olyan érzésű vagyok mint te, a' világ örömeitől épen nem idegen ugyan, de annak nemesebb oldalait szereti főképp magáévá tenni, neszező és vad terjedését pedig kerüli.

Bizonyos vagyok benne, hogy, ha a' magyarban szokatlan kifejezéseim még nem elég tisztán vagynak is kitéve, mert efféle levelezést magyar nyelven még soha sem folytattam, még is, szíved lelked érteni fog engemet 's érzi mit értek ezekkel.

Erről már többet nem. Fejérnépnek jó szívvel egész könyvet irok szerelmes nyilatkozásokkal, de férjfihez, bárhogy szeressem és becsüljem, nehezen irok nyájasan. Nekem úgy tetszik, mint ha férjfiak között csak komoly dolgoknak kellene mindig folyni.

Állj el feltételeedtől, ne szüntesd meg Erdélyi Muzéumodat a' 10dik füzettel, adj ki még kettőt. Ha ezt magadra vállalni nem restellenéd és időd volna, én e' 2 füzetre jó szívvel ajánlok 600 forintot a' magaméból. Sok szót erről, ha elfogadod, ne tégy, mert nálam a' barátság első példabeszéde ez: *Inter amicos omnia communia*. NB. A' szeretőmet kivéve, *frater*.¹⁹

Soha ott igaz tiszta barátság nem gyökerezhetik, hol egyik a' másikat azzal, mivel a' természet hozzája kegyesebb volt, vagy mivel a' vak sors bővebben megáldotta, nem segíti.

Erről is már *punctum*. Ne hogy kényeskedjél, az a' pénz közjóra díszre megy, el nem fogadni nem szabad.

Térek, ide rekesztett két versemre. Az elsőt „*egy hazája ellen író magyarhoz*”^[20], a' legnagyobb dühben irtam, minekutána az „*Ungarische Miscellen első Lieferungját*, és 2

már az elsőben elkezdődik; éppen ezért megígértem neki, hogy Téged megkereslek ezzel; légy tehát oly jó, és hozd el az 1817-es év első félévének minden füzetét, amely tartalmazza ennek az útirajznak a részleteit, hogy azokat Beckersnek pro usu serenissimi Delphini átadhassam.”

¹⁷ redoute – 'álarc' (fr.), itt: 'álarcos bál'

¹⁸ tractál – 'tárgyal' (lat.)

¹⁹ A Döbrentei szerkesztette *Erdélyi Muzéum* 1818-ban szűnt meg a 10. füzettel. Döbrentei nem vette igénybe Teleki segítségét.

Inter amicos omnia communia – 'barátok közt minden közös' (latin közmondás)

frater – 'barát' (lat.)

Recensionen über Piringers Bänderien, olvastam. Valóban olyan méregben irtam, hogy némelykor lábammal tapodtam indulatomban. Engem, kinek igen is érzékeny idegeim vannak, ha valami felindít, véghetetlenül elragad.

Tedd, kérlek, Muzéumod Xd füzetébe. És melléje a' sírásót, mellyet már elküldöttem, 's Dávid király' énekét, mellyet most kapsz.²⁰ De ha, nem arra valóknak látod, ird meg szárazon, nem vagyok olly finnyás érzésű, hogy az igaz' meghallásától görcsöt kapjak. Tehát szárazon, barát feleljen barátnak. Hanem héj, nem a' csuklyás.

Hogy irásom nem igen szép, megengedj. Csak ugyan *domine frater*, tudok én szépen és tisztán írni. De az a' bajom, gondolataim ezerszer sebesebbek kezemnél 's osztán csak habarok, hogy el ne felejtsek hamarább valamit gondolatimból, minekelőtte leírnám. És nálam, NB. compliment²¹ annak, kinek rútol irok, mert *először* jele, hogy szeretem. Illyenhez bizodalمام is lévén, sebesen irok hozzá. *Másodszor*, csak olyanhoz irok sebesen és szelesen, kiről tudom, hogy a' rossz iráson, *alias* máztláson is amúgy el tud menni. Tökfejü uraknak, kiken töltsérrel kell az észet bétölteni 's kivált a' mellyikétől félni lehet, hogy tisztán irttat is bajjal ért, véghetetlen szoktam írni; ha már kénytelen vagyok nekik írnom, mert különben nem alkalmatlankodom, se nekik se magamnak.

Egészségem *là là, comme ça!*²² Feleségem, gyermekeim jól vannak.

Tartsd szeretetedben 's barátságodban, téged szerető becsülő barátodat,

Ferit.

Ha emberséges volnál, ez ősszel Octóber vége felé ide jönel Paszmosra.

David Király éneke a Sorsrol.

[(Eu]phrátnak Zsidó nyelven irt Szomoru Játékából Saulból)

Lelkem! – élted mért tölted el
A vak bánat képeivel?
Mért kinozod magadot?
Nem rebegsz é Isteneddel
[Per]lekedni midőn kezdel
Ha átkozod sorsodat.

[Tsu]da modra* – hald mint megyen
[H]árfám hangja, völgyen hegyen
Édesdeden midőn zeng! –
[...]alok Szent énekéhez
Képzelnéd hasonlít ez
Aër tölle midőn reng.

De kellemi el túntenek
Ha a hangok rendetlenek
'S el szagatom kötését,
Szivet fület bánt hangzattja
Ha hamisan osztogattja
Kezem a hur pengését.

Igy a Sorsban sok olj vagyon
A mü müket meg sért nagyon
Mert nem látjuk kötését
Nyugodj lelkem! mert titkon ben

²⁰ A második vers *Sírásó* címen jelent meg a Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben: TELEKI 1834: 34–39.

²¹ compliment – 'bók'

²² là là, comme ça! – itt: 'úgy, ahogy' (fr.)

Hármonia lappang ebben
'S imád Urad' végzését.

* [B]jarátom Döbrentei! ha égy kellemetesebb, nyájasabb [szó]t tudsz e heljet „tsuda modra” ird meg.

Hazájok ellen iro Magyarokhoz

(Minden belmagyarzás el távoztatására jelentem, hogy en azt, a ki Haza Szeretetétől inditva, annak némelej részében fogyatkozásairol is olj szent tzélbol, hogy Hazájának ezzel szolgáljon ide nem értem.)

Nemes Hazám ép fájának
Nemtelen vad ágai
Égy ilj áldott jo Anyának
Ti mostoha fattjai! –

Áspis Kigyo példájába
Tűkrezitek magatok
Hogy anyátok hiv gyomrába
Fene modra rágjatok.

Törvényinknek édes tején
Kiket nagyra nevele
Nem tudván hogy szent emlőjen
Kigyot táplál kebele.

Ezopusnak kutjával –
Ki tsalo viz tükrébe
Nem elég' vén jo sorsával
Mindent el ejt méjjébe –

A mit hiven meg őriztek
Ősink dárگا vérekkal,
Mind bolondok el vetitek
Vesztegető kezekkel.

Nem tsudáalom égy idegen
Ha a szöllőt meg szolja
Savanyo! – – mert nagyon füg fen,*
A Rokától tanolja,

De méljen fáj ha Hazafi
Pennát így vesz kezébe' –
Régi mondás: rosz szarka fi'
Ganél maga fészkébe**

Oh pirulni ha még tudtak***
Ha még tudtak érzeni –
Miképp' lehet belső nyugtak
Méltán lehet kérde'ni****

Magyaroknak magátokat
Nevezni hogy meritek! –
Ezen fényes Jussotokat
Ti végképp' el vesztitek.

Mi lenne ez? – Ti volnátok
Neme Hazám veréből?
Oh ha így van – ezen átok
Jót Furiák óléből

Ha valamit tölletek hal –
(Sohonnának vitézi!)
A hiv Magyar, utálattal
Undogságtok el nézi.

A magosra fel nézzetek
A hol ditső Hazám áll –
Duljam fuljam bár mérgetek
Rosz nyilatak nem talál

Rátok illik jól e mondás
A végső két rendekbe:
„Szamár rivás, eb ugatás
„Nem menyen az egekbe”*****
(Nem menyen fel menyekbe.)

* Egy nagy licentia Poëtica, azt magam is látom, mert „nagyon fen füg” úgy kellene mondani: Ha tudsz segíteni rajta segíts.

** Erdélyi országi közmondás.

*** tudtak ez kétszer²³ jön elé, és így kevésse Kemény Szo, de a második repetitio mintegy szükségesnek tartatott előttem.

**** Kérdezni, kerde’ni per abreviat, hogy a vers szebben hangzék

***** Ez is Erdélyi országi közmondás.

4. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1817. december 11.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 212–214.

A levél melléklete nem ismert. Az *Orvosomhoz* későbbi változatát a 8. sz. levélhez csatolja.]

Paszmos, Decemb. 11d 1817.

Közlöm veled ismét két új versemet, orvosomhoz és a’ phantasiához.²⁴ Mit mondasz ezekhez? Nekem úgy tetszik mintha jobbak volnának, mint eddig készült verseim.

Az első: *orvosomhoz*, németben is megvan, Schleifertől,²⁵ hanem az én köszörülésem egyéb móddal és gondolattal történt. Magyarul egészen más. *A’ phantasiáról*, tudod az, mellyről a’ mult Juliusban Borszéken²⁶ szólottam, hol olyan jól mulattunk. Te is irtál erről, szeretném látni.

Én, barátom, ha még sokáig csak így egyedül falun ülök, vagy nagy philosophus leszek, vagy nagy hypochondriacus. De, hozzátok Marosvásárhelyre be nem mehetek. Lehetetlen elhagynom gyenge feleségemet, ezt a’ jó lelket. Azért szeretnék benn lenni, hogy azoknál, kikkel jól élek, *aufführolhatnálak*.²⁷ Megengedj e’ német szóért. Nem találtam igaz magyart helyette, melly épen annyit tenne. Régi magyarinknál talán azért nem volt meg ezen szó, mert összegyüléseikben egymással nem igen simáskodtak, hanem őseinknek természetes szívessége *aufführolta* az idegent. *Sed*, barátom, *tempora mutantur et nos in illis*.²⁸ Most másképp hegedül az okos világ, és szót teremts ahhoz.

²³ eredetileg: háromszor

²⁴ A két vers közül az utóbbi Döbrentei átiratában *A’ phantasiához* és *Orvosomhoz* címmel jelent meg: TELEKI 1834: 42–49. Mindkettő megjelent folyóiratban is: TELEKI 1822; TELEKI 1826b.

²⁵ Leopold Mathias Schleifer (1771–1842) – osztrák költő.

²⁶ Borszék – ma: Borsec, Románia

²⁷ *aufführol* – itt: ’társaságba bevezet’ (ném.)

²⁸ *Sed tempora mutantur et nos in illis* – ’De az idők változnak és mi is’ (latin közmondás)

Olvass csak ezen okos világból egy kis anekdotát. Egy nemes, *igen jó* születésű kapitány, házamhoz járt. Igen sok barátsággal valánk hozzá 's azért napjában tizszer kellett tőle hallanom, milyen erősen szeret engem. 'S most midőn kimarsirozott, barátsága megbizonyítására, egyetlen egy jó legényemet, a' vadászomat, elcsalta tőlem, 's elmentelekkor elszőktette!

Szerencsémre soha sem tartottam az emberről sokat, hidegen kaczagtam tehát a' szép barátságos jóságut.

5. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1818. január 24.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 214–215.

A vers szövegét is ebből a kiadásból vettem (TELEKI 1834: 26–27.), az eredetiben csak egy keresztthivatkozás volt olvasható. Korábban megjelent: TELEKI 1817b: 19–20.]

Paszmos, Januarius 24d 1818.

*Si vales gaudeo, ego quidem, male valeo!*²⁹ Már hat hete, hogy görcs állott gyomromba és valóban életem is vagy két versben veszedelemben volt. Csak ugyan igaz, hogy a' test gyengülése lélekre is nagyon hat, mert ezen gonosz gyomor-görcs eszemet is meggörcsölte. Kedvem sincs semmihez.

Közben 2–3 nap ereszkedvén, egy csatadalt penderíték az ismeretes muszka nótára: *Durch den Don schwimt*. – Szeretném tudni, eltaláltam-e a' módját. Ide írom:

Rajta vitéz paripára,
Rajt' a' Csata piaczára,
Tekincs István Zászlójára,
Hiveinek int.

Sohajts egyet Istenedhez
Küldj egy csokot kedvesedhez
Légy hűséges vezéredhez
'S harcz piaczára ronts.

Ne kérd sok e ellenséged,
Mindent győző vitézséged',
Régtől fénylő dicsőséged
Fellyeb viszi még.

Édes hazád s Királyodért,
Ki segelmet tölled most kért,
Ki önteni minden csep vért
Mindég készen állj.³⁰

²⁹ *Si vales gaudeo, ego quidem, male valeo!* – 'Ha jó erőben vagy, örülök, én bizony vacakul vagyok.' (lat.) Egy gyakran visszatérő levélformula (*Si vales, gaudeo, ego valeo*. 'Ha jól vagy, örülök, én jól vagyok.') módosított, önironikus változata.

³⁰ A költemény értékelése, forrásainak ismertetése a különböző változatainak összevetésével megtalálható: VADERNA 2014: 35–44. A „*Durch den Don schwimmt*” nótajelzés Theodor Körner egy költeményére utal, mely a *Russisches Lied* címet viseli. A *Kozák dal* című Teleki-költemény voltaképpen e vers szabad fordítása, így adódik, hogy a következő dal is ugyanezre a dallamra menjen vissza. Körner szövege maga is átirat, még hozzá egy ukrán dal német átiratának átirata. Christoph August Tiedge adaptálta a dalt 1808-ban *Der Kosak und sein Mädchen* címmel, s ez a változat lett közismert és folklorizáldott „Schöne Minka, ich muß scheiden” incipittel. Utóbb a dal annyira népszerű lett, hogy számos zenei feldolgozása készült, többek között Johann Nepomuk Hummel, Ludwig van Beethoven vagy Carl Maria von Weber is felhasználta.

Ha valami fontosat végeztek a' magyar játékszín iránt Marosvásárhelyen, 's valami aláírás kell, csak bátran ird fel nevemet helyettem.

6. Döbrentei Gábornak, 1818. november 15.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 215–221.]

Paszmos, Novemb. 15d 1818.

Örvendesz, hogy a' német játékszín helyett most inkább a' magyart pártfogolom 's tréfából megfordult Szent Pálnak nevezet, mivel épen Pál fordulásokor volt vitám veled 1816^b a' felől, ha lehet-e, a' magyarból is saját külön műveltségű nemzet.

Barátom, embert szoktatás, példa, indulat ragadoz. Magyar gyerek voltam, pedig ugyan az, midőn Bécsbe tevének a' Theresianumba³¹ 14 esztendő koromban. De biz én németes lettem 2 esztendő alatt, mert német pajtásom sokkal több volt mint magyar. 1805^b lehoz, nagybátyám gróf Teleki Ferencz, huszár alezredes, kinek képét Erdélyi Muzéumod VII^d füzete elejébe tevéd,³² lehoz mondom ő, mert atyámat már elvesztettem, Kolozsvárra. E' bátyám egykor maga is theresianumi nevendék volt, de engem erdélyi törvény tanulsára ideplántált 's tán azért, hogy itt, visszamagyarosodjam.

Elég urfit kisasszonyt kaptam azonban én már akkor itt, kik magok között mindig németül beszéltek. Megszokták ezek is, mint én, 's még pedig ezek itthon az édes kedves erdélyi kis magyar hazában szokták meg. Miért? A' francia vagy német gouvernante³³ ezt morgotta mindig: *quelle langue barbare la langue hongorise! Pfuj, klingt die ungarische Sprache hässlich!*³⁴ S' producalni is akarta magát *Madame* vagy *Mamsell*, hogy azon nyelvre, mellyért híva és fizetve volt, jól megtanítsa nevendékeit. Továbbá, ha megszidta azokat 's a' gyermekek összebúttak és magyarul suttoztak, félni kezdett, hogy ellene forralnak valamit, tehát eltiltotta őket a' magyar beszédétől. A' volt szobaleány!

Az így nevelttekkal urfíságom is sokat galagyolt³⁵ *nem magyarul*, sőt néha kedvem is szesszent megmutat[n]om, hogy én, mint bécsi urfi, ugyan csak különb német vagyok. Ferencz nagybátyám többszer megintett szép szóval, felvilágosítással, de Ferencz öccse folyvást szeleskedett. Mi történik? Társaság van egyszer este nála. Én a' kisasszonyokkal csak németül szólok. Bátyám hozzám jó játékasztalától 's ezért pofon felejt. 'S én a' magyarra már most haragudtam is.

Járok majd, mint magamtól függő már, Kolozsváratt a' gubernátornál adatott társasági körökbe, mik: *Gesellschaft*³⁶ névvel folytak, 's a' *haute volée*³⁷ tónusa bizony csupán német volt. Magával ragada ez engem is. Gróf Bánffy György, munkás jó lelkű ur, tiszta magyar beszédű, felesége Gróf Palm Jozéfa³⁸ jól megtanult magyarul, mert sok fő uri asszonyt talált

³¹ Theresianum – az iskolát Mária Terézia királynő alapította 1746-ban a magyar nemes ifjak udvari nevelésére.

³² gróf Teleki Ferenc (?–1808) – életéről, mivel rendre lemarad a Teleki-családfákról (az ilyenkor szokásos sorszámot sem kapta meg) – nem sokat tudni. Pedig vannak szórványos adataink arra nézvést, hogy a kolozsvári kulturális élet aktív tagja volt. Például a kolozsvári színházi élet kapcsán lásd KERÉNYI 1990: 157–158.

³³ gouvernante – 'nevelőnő' (fr.)

³⁴ *quelle langue barbare la langue hongorise! Pfuj, klingt die ungarische Sprache hässlich!* – 'micsoda barbár nyelv a magyar! Pfúj! a magyar nyelv csúnyán hangzik!' (fr. és ném.)

³⁵ galagyol – 'gagyog'

³⁶ Gesellschaft – 'társaság' (ném.)

³⁷ *haute volée* – 'magas (társadalmi) rang' (fr.)

³⁸ gróf Bánffy György (1746–1822) – 1776-tól császári és királyi tanácsos, majd Kolozs vármegye főispánja, 1777-től kormányzékai tanácsos, 1782-től kincstartó, 1783-tól alkancellár, 1787-től kormányzó. Ismert szabadkőműves, a kultúra pártolója. Felesége az osztrák arisztokrata családból származó Josephine von Palm

még, Bécsből ide jöttek, kikkel csak úgy szólhatott, hanem házi udvari szelleme elreppenteni kezdé előbbi nemzeti színünket. Az erdélyi másik nagyház, Gróf Bethlen József thesauriusé Szebenben³⁹ épen nem volt magyar, mert mind az ur mind az ur asszony, a' hogy' mü Erdélyiekül mondjuk, gróf Zichy leány létére is, nyelvünkön csak akadozva beszélt.⁴⁰ Tetszeni akart e' bécsi szellemnek gróf Rédey László Kolozsváratt, 's teremét, mellyben a' városé épülése előtt bálak tartattak, német játékszinné csináltatta 1813b.⁴¹ Oda hivogata bennünket a' „*Nehmt uns gnädig auf*”⁴² irás az első kárpiton, 's én is, többekkel együtt eléggé *gnädig* levék iránta, fenntartotta pedig többféle *et caetera*.

Mikor fejedelmünk, Ferencz császár, kegyesen meglátogata bennünket taval 1817ben, 's főudvarnoka, az *et caeterák* hallása után azt kérdezé: hát magyar játékszín nincs Kolozsváratt? más nézet kerekedék. Mert tudod, mik csusztak az amazt pártfogó ingerek közé.

És midőn a' császárné azt mondta Báró Bruckenthalnének, ki, születésére gróf Teleki leány: *idegen nyelvet tanulni nem kötelesség; a' hazait nem tudni szégyen*, azon asszonyok örülének, kik hozzájuk tartozóikkal együtt, a' magyar nyelv' jól tudásával 's nemzeti érzéssel valának uralkodó házunknak igaz hívei.⁴³

Hidd el, barátom, e' kimenetelek előtt is többszer kérdezém én, magamba szállva már, még 1814^b 's 15ben, mi lesz hát így *mü* belőlünk? Mert épen e' phasis láttakor fel felébredett, nagybátyám szavaira is, igazibb érzetem. Olvastam Muzéumod' elsőbb füzeteit, veled találkozni ohajtottam. Mutatának 1816nak farsangján a' bálban 's látám, hogy épen azon maszk beszél veled, melly engem érdekelt. Könnyü lön így, hamarább ismerkednünk, Az, a' mit te, majd olly egyenesen szembe mondál mindjárt együttlétre, hogy mü urak vagyunk okai nyelvünk sülyedésének, gonoszúl gyötört.

A' mint azon este, heves vitánkat, naplókönyvembe íram, mert naponként feljegyzek régóta mindent a' mi velem történik, megvallom, elpirultam mint magyar, ellenvetéseimre.

Ez után készítem, tudod, értekezésemet: Hogy kell a' haza iránti vonzódást tekinteni 's miért szükséges az iránt buzgóságot ébreszteni?⁴⁴

(1754–1822).

³⁹ gróf Bethlen József (1757–1815) – a Theresianumban nevelkedett, majd kormányzékai fogalmazó, kamarás, kincstartósági tanácsos, 1786-tól kormányzósági tanácsos, 1794-től pedig kincstartó (thesaurarius). Lásd LUKINICH 1928: 510.

⁴⁰ gróf Bethlen Józsefné sz. gróf Zichy Jozefa (?–1841) csillagkeresztes hölgy. Lásd LUKINICH 1928: 510.

⁴¹ A kolozsvári magyar nyelvű színjátszás 1795-ben indult el a Kótsi Patkó János (lásd a következő jegyzetet!) által vezetett társulat megalakulásával. A pénzügyi gondokkal küzdő társulatot id. Wesselényi Miklós báró karolta fel, akinek istállóiból átalakított színháztermében léphettek fel. 1809-ben gróf Rhédey László (1775–1835) palotájának dísztermét színházteremmé alakította, melyet a német színtársulat bérelt ki. Utóbbi sikeresebbnek bizonyulván a magyar társulat később elköltözni kényszerült a városból. Lásd BAYER 1887: 521; KERÉNYI 1990: 192; ENYEDI 1992.

⁴² *Nehmt uns gnädig auf* – 'fogadjatok minket kegyesen' (ném.) A jelmondat feltehetően Aiszkhülosz *Agamemnónjából* származik (517. sor).

⁴³ Az 1817. augusztus 18. és 27. között lezajlott császári látogatásról lásd JAKAB 1888: 709–712. Az asszonyok fogadásáról lásd „Aug. 19. mutatták be a kolozsvári urókat, a kiket látni szintúgy vágyott a királyné, mint a hogy megvolt elégedve őket látva.” JAKAB 1888: 711.

Karolina Augusztia (1792–1873) I. Miksa bajor király lánya 1816-ban ment nőül I. (Habsburg-Lotharingiai) Ferenc magyar királyhoz (az asszonynak ez volt a második, a férjnek a negyedik házassága), gyermekük nem született. A Döbrenteitől is említett Ferenc Károly (1802–1878) I. Ferenc fia volt (még a második házasságából), aki Karolina Augusztia királyné hűgát, Zsófia Friderikát (1805–1872) vette feleségül. A magyar trónon végül nem ő, hanem bátyja, Ferdinánd követte Ferencet (V. Ferdinánd néven lett magyar király, 1835–1848).

Bruckenthal Mihályné gróf Teleki Kata – Nagy Iván szerint gróf Teleki Krisztina (?–?), báró Bruckenthal Mihály (1790–1813), császári és királyi titkos tanácsos és erdélyi kormányzósági tanácsos felesége. NAGY 1857: 240.

⁴⁴ TELEKI 1817a. Utóbb: TELEKI 1834: 195–204.

'S ha ezt neked már e' mondásommal adtam: Itt a' kezem, ezután nemzetemé vagyok, csak a' nyelv' csinjait lesz bajos kikapnom, meggyőződhetel, hogy kis versem is: *Hazám' nyelve*,⁴⁵ melegen buzgott ki belőlem, és így ezután biz' én magyar játékszín élémenetelén dolgozom. Ejj, ha ahhoz jó nevelésü 's ügyes személyeket teremthetnénk elé; – faragatlan ugyan elég van.

Bár lehetnék ügyünknek igazán Sz. Pála. De, *nota bene*, játékszín igazgatóvá nem leszek, mert némelly hetyke 's hóbori színészszel Sz. Pál se birhat.

Már most Isten veled. Hosszabb levelet irtam, mint akartam.

7. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1820. december 20.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 222–223.

A levél melléklete nem ismert.]

Paszmos, Decemb. 20d. 1820.

Ha csak levelezésben állana a' barátság 's csak betü volna jele, úgy mü, megszűntünk volna barátok lenni, mert esztendeje mióta halgatunk.

Szemre hányásommal azonban felhagyok, mert magam is, mellemet verve mondom: „*Domine, peccavi*, 's *ergo*,⁴⁶ a' korhelységben egyikünk 19, másika egy hiján 20.

Én el nem felejtettelek, látni ohajtottalak, de tudok olyan becsületes uri embereket, kik gróf Teleki Pállal⁴⁷ a' radnai borvízen jártak, 's hozzám nem jöttek. *Prendete capite per naso*.⁴⁸

Képzelem neked is elcsevegte a' hír, szokott módja szerint gondolkodásom megváltozását, *cum notis*.⁴⁹

Igaz van benne elég, barátom, mert, *non sum qui fui*;⁵⁰ a' régi kutyabőrt levetkeztem, de jó kedvem még csak ugyan fenn maradt, mert erkölcsi és duzzadt morgó lenni nem egy; az első, feltételem, másikat csak elhagyom míg lehet.

Hogy mostani érzésem módjáról ítélhess, legutolsó kis munkámat, mellyet harmad napja készítettem, midőn este, érzéseim zsidongtak bennem, íme küldöm. Félek, rázod a' fejedet, mikor olvasod.

Sógoromnak Ferencznek⁵¹ 5 darab új versemet küldém Budára. Kérd el tőle 's ird meg, tetszenek-e?⁵²

⁴⁵ A vers először az *Erdélyi Muzéumban* jelent meg (TELEKI 1817b: 15–16.), majd a Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben (TELEKI 1834: 1–2.).

⁴⁶ *Domine, peccavi* – 'Uram, vétkeztem' (lat.)

ergo – 'tehát' (lat.)

⁴⁷ gróf Teleki Pál – nem sikerült kideríteni, hogy melyik Teleki Pálról lehet szó.

⁴⁸ *Prendete capite per naso* – 'Ragadjátok meg az orránál fogva' (lat.)

⁴⁹ *cum notis* – 'ismertető jegyeivel', itt: 'szégyenfoltjaival együtt' (lat.)

⁵⁰ *non sum qui fui* – 'nem az vagyok, aki voltam' (lat.)

⁵¹ gróf Teleki Ferenc, az ifjabb (1790–1853) – Pozsonyban folytatta jogi tanulmányait, katolizált és Nagyszombatba ment teológiát tanulni, 1812-től Pest vármegye aljegyzője, majd helytartótanácsi fogalmazó, hamarosan visszatért Erdélybe sáromberkei (ma: Dumbrăvioara, Románia) birtokára, 1825-től kormányzékai tanács, 1828-tól „Bécsben az egyetemes udvari kamaránál udvari tanácsos s rövid idő múlva előbb az erdélyi, majd a magyar udvari kancelláriánál előadó udvari tanácsos, végre 1844. valóságos belső titkos tanácsos lett és hivatalviselését folytatta 1848-ig, mely év ápr. nyugalomba lépett. Az 1834., 37. és 46. erdélyi országgyűlésen kir. hivatalos volt.” A mi Teleki Ferencünk az ifjabb Teleki Ferenc hűgát, gróf Teleki Karolinát (1780–1867) vette el feleségül. SZINNYEI 1909: 1404–1405.

⁵² Feltehetően Döbrentei válaszolt. Teleki következő (lásd a 8. sz. levelet) viszontválaszából lehet rekonstruálni az öt verset, melyről szó lehet. Ezek a későbbi kötetbeli megjelenések címváltozataival: *Mi atyánk, Az Ideálok, Kezesség, Kozák dal, Csatadal (La Sentinelle nótájára)*. Ezek közül Döbrentei segítségével négy is megjelent folyóiratban: TELEKI 1821; TELEKI 1823a; TELEKI 1823c; TELEKI 1823d. A későbbi, Döbrenteitől átírt

Mikor jössz haza, mert neked csak ugyan már Erdély a' hazád, tehát még egyszer, mikor jössz haza?

8. Döbrentei Gábornak, 1821. február 4.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 224–228.

Az idézett versekhez lásd az előző levél jegyzeteit.

A levél három költeményt tartalmazó melléklete megtalálható: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [285–300]. A kötet lapszámozása folytonos, de a végére beragasztott anyagnál valamiért megszakad. A kötetbe való beragasztás miatt a nyolcadrét lapok szélei olvashatatlanok, a kiegészítések tölem vannak. A versek címét én emeltem ki.

A versek közül kettő jelent meg: TELEKI 1822; TELEKI 1824c. Két költemény (*Víz becse, Toggenburg lovag*) Döbrenteitől kiadott-átírt változata: TELEKI 1834: 100–121. Az *Orvosomhoz* korábbi változatát csatolta a 4. sz. levélhez. A 10. sz. levélhez Teleki *A' víz becséhez* újabb újabb változatot csatol, a publikált változatnak az szolgált alapjául.]

Paszmos, Febr. 4d 1821.

Kedves leveledet Pestről örömmel vettem. De, fájdalom, abból semmi reménységet nem olvashattam, hogy hamar visszatérsz hozzánk. Csak azt látom, szeretnél Kolozsvárat az általam is tisztelt gróf Gyulai Ferenczné 's jó lelkű és kedves leányai társaságában velem együtt mulatni, majd a' te nemes szívű Gyulai Lajosoddal Maros-Németiben lenni,⁵³ mely helyet annyira kedvelsz, de a' hol én, múlt nyáron ugyan rosszul voltam görcsben. Tudod dévai dévaj utunkat.

Lássa meg az ember. Azt képzelm, a' *Mi atyánk*, neked világi profanus embernek nem fog tetszeni 's te, a' szép literaturai ajándékba adád. Nem bánom különben, csak annyiban, hogy én most régi verseimet mind összegyűjtém és sokat igazgattam rajtok, 's a' *Mi atyánkat* is vagy két helytt megváltoztattam. De semmi, ha valaha annyira mennék, hogy magam, kis munkáimat kiadnám, akkor azt úgy tenném, a' mint én is, többek is jónak látnók. Ha valaha valami jó fogna kifolyni pennámból, egyenesen neked köszönje a' haza, mert nálad nélkül soha sem jutott volna írnom.

Schillerből⁵⁴ ejtett fordításaimról, igen kurta, de még is criminalis⁵⁵ kemény recenziódat olvastam, *frater*. Megengedj, most egy kevésbé veled disputálok.

Fordítani, főképen verseket 's olyan felséges gondolatokkal mint Schilleréi, nagy munka. Azt szóról szóra venni, teljes lehetetlenség. Magad is irád, hogy néha lehetetlenné teszi a' nyelv is, mert a' mit egy nyelv kurtán fejez ki, másban az hosszasan esik. Ha tehát én a' fő gondolatot megtartom, elég; változtatnom a' képet egy kevésbé, csak hogy a' fő ideában találkozzék, szabad. És te az idealoknál, 's a' *Bürgerschaftban*⁵⁶ Schillernek dactylisáló 's

változatok kötetben: TELEKI 1834: 24–25; 28–30; 50–54; 83–99. A 9. számú levélben Teleki újra elküldi *Az Ideálokat*, a 10. számú levélben arra utal, hogy még azon a változaton is dolgozik, majd a 11. sz. levél mellékleteként újra elküldi, a 10. sz. levél mellékleteként pedig elküldi a *Csata dal* és *A' kezesség* újabb változatait. Mindez azt jelzi, hogy Teleki Döbrentei levelei nyomán tovább dolgozott a szövegeken.

⁵³ gróf Gyulai Ferencné, sz. Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826) – 1790-ben ment hozzá Gyulayhoz, s 1807-ben özvegyült meg. Kazinczy ifjúkori szerelme, akivel özvegyisége idején újból felveszi a kapcsolatot. Döbrentei Gábor is Kazinczy közvetítésével lesz a család házi tanítója. Leányai: gróf Gyulai Karolina (1792–1862), gróf Gyulai Franciska (1799–1865), gróf Gyulai Constantia (1802–1873). Fia: gróf Gyulai Lajos (1800–1867) – gyermekként tizenkét évig Döbrentei tanítványa, 1822 és 1830 között Bécsben él, ahol kancelláriai hivatalnok, 1830-tól a család birtokán, Marosnémetiben (ma: Mintia, Románia) él, többször követ az erdélyi országgyűlésen, 1838-ban keleti, a negyvenes évek elején nyugat-európai utazást tett, a negyvenes évek végétől Pesten él. Monumentális naplójából az utóbbi években jelent meg néhány kötetnyi. Az iménti adatokhoz és a projektről lásd <http://www.gyulaynaplok.hu>.

⁵⁴ Friedrich Schiller (1759–1805) – német költő. Teleki számos versét lefordította.

⁵⁵ criminalis – 'bünténnyel kapcsolatos' (lat.), itt: 'kritikus'

⁵⁶ Bürgerschaft – Friedrich Schiller *A kezesség* című költeménye

trochaeisáló német vers írására is figyelmeztetsz? Hidd meg nekem, az nagy bilincs. Feszessé teszen 's én csak a' caesurára 's rimre ügyelek, sőt ezekkel is szabadabban bánok.

Eszembe jut itt, hogy a' kozák dalt 's csatadalomat is éneklésre folyamatosabb gördülésüvé akarod tételni velem 's követésül hozod elé, Verseghy dalát: *Laurához* és *Lilla*.⁵⁷ És azt irod, te a' magad dalaiban is ezután, mellyeket egyenesen muzsika alá készítesz, mértékre 's rímre jobban fogsz ügyelni. Ügyelj, csak azt jegyzem meg, a' természet könnyü kiomlás azzal erőltetetté ne legyen. Enyimeket hagyd kérlek úgy, a' mint vagynak.

De bizonyoságul, hogy nem unom a' javítgatást, nesze megint egy új versem: „a' víz *becse*”. Többszer irád, enyelgőt szeszélyest kísértnek meg, itt van. Látni fogod belőle, hogy a' régi bolondság máig sem hagyott el egészen. Bárcsak ezt szerethetnéd, mert te kegyetlen criticus vagy 's félek tőled mint a' manótól. Olly kényesen, olly kiméllő érzéssel bánsz velem, az igaz, hogy mindig mosolyganom kell. Dicsérsz, tüzelsz, de elértelek, csintalan.

Te, a' mint levelednek vagy két szavából láttam, az állati magnetismust⁵⁸ nagy részben csak felettébbi ingerlékenység 's hamar túl hevülő képzelés megjátszatásának tartod. Rosszul hallottad, hogy csak Ennemoser munkájának⁵⁹ olvasása változtatta meg természetemet. Halálos ágyam után (bélgyuladásba estem volt) nem csak olvastam, egy sonnambulista⁶⁰ [!] történetét, hanem ollyant magam is láttam és szólottam vele. Ez rázta meg régi gondolkodásom módját. De a' papiros nem elég, hogy én neked mindent elé beszéljek. Ha találkozhatnám veled, mindent kifejtenék. Azt magad is mondod, hogy a' természetnek még sok felfedezetlen titka van, nézd ezt is egyik ollyanak.

Az orthographiai hibákért *rogo humillime veniam*.⁶¹ De hiszen, hányféleképen irtok ti magatok is, írók. Tudja a' tatár, mikor lesz megegyezés. Egyik jobban akarja tudni másikánál.

Hosszas levelem hozzád, legyen bizonyosága annak, hogy szeretlek, 's lelkemből, mert én *amice*,⁶² sokat *scriptisálni*⁶³ nem szeretek.

Azonban csak egy szót még. Azt irod, ne tartsalak épen olly pogánynak. Nem, nem ezután, hanem te sokat nem hiszel, a' mit én vallok.

Ferid.

Orvosomhoz.

[Oh ne] nézzed erem vér é --
[Ne kérd] gyomrom ételt kér é --
Aluszom é tsendesen --
['S kedv]es é még a' jo ital?? --
[Tudomá]nyod vigyázz meg csal!
'S majd nem itélsz helyesen.⁶⁴

[Tudok én egy] egy életmerőt
[Mind ez]eknél többet erőt
Hufeland és Brownén tul.

⁵⁷ Verseghy Ferencnek több költeménye is szóba jöhet: *Laurához* címmel három költeménye is ismeretes, *Lilla* címmel csak egy. Ezek megtalálhatóak (zárójelben a jegyzet oldalszáma, ahol a korabeli megjelenések visszakereshetőek): VERSEGHY 1910: 125–126 (358–359; 367); 193–194 (381); 202 (383); 232–233 (391–392).

⁵⁸ állati magnetizmus – a misztikus irányzatot feltalálója, Franz Anton Mesmer (1734–1815) nyomán mesmerizmusnak is nevezik. Lényege szerint természetes energiaátvitel valósul meg tárgyak és élőlények között. Az irányzat magyarországi történetéhez lásd TARJÁNYI 2002: 24–43.

⁵⁹ Joseph Ennemoser (1787– 1854) – a magnetizmus osztrák híve, orvos, filozófus. Valószínűleg *Der Magnetismus in seiner geschichtlichen Entwicklung* című művére utal Teleki: ENNEMOSER. 1819.

⁶⁰ somnanbulista – 'alvajáró, holdkóros', itt: 'álomlátó, a hipnotikus állapotban igazságot látó'

⁶¹ rogo humillime veniam – 'Legalázatosabban bocsánatát kérem' (lat.)

⁶² amice – 'barátom' (lat.)

⁶³ scriptisálni – itt: 'kézzel írni' (lat.)

⁶⁴ a sor fölött kihúzva: Ne építs e' jelek

[Azt m]agamrol jelenthetem
[Hogy cs]ak ebből ésmérhetem
Jól vagyok é vagy rosszszul.

[Mig] a' virtus 's emberiség
[Nemes] tüze szivemben ég,
'S érttek mindent el hagyok;
[Mig] szivem kész szent Hazámért
[Fel] áldozni minden csep vért
Addig frissen 's jól vagyok.

De ha ember társom javát,
'S nyomorult kérő szavát
Süket fülem nem halja,
Ha más jajját csak hidegen
Nézem ugy mint egy idegen
Ekkor kezd a nyavalja.

'S ha végtére a' Virtusnak
Szent lánczai már nem huzna[k]
Nyavaljám nagy erőt [vett]
Emlitsd ekkor kedves Hazám,
'S hogy ha még sem mosolyog [szám]
Tudd! a' halál közelget

Probáld még ezt: Kedveseim
Nevezd rendre, – Gyermekeim
Áldott feleséggemmel;
'S Ezen esmértt édes hangra
Ha nem ebred orczám langra
Halva vagyok, temess el.

A Toggenburgi Ritter.

NB. Ugy vélem a' Vitéz név nem teszi a Rittert elég jól ki, ezért Ritternek hagytam.

Schiller után

Ritter! tiszta szüz szerelmet
Neked szivem ajáll,
De ne kívány több kegyelmet
Szivem többre nem áll.
[Ha] jösz, 's ha mész, mind tsendesen
Akarok én lenni,
[Kö]nyes szemed hogy lehessen
Nekem hát érteni?! –

Halja ő ezt, 's jaj kinos ez
Mert nem illyent vára,
Nyomja égszer még szivéhez
'S ugrik paripára.
Gyűjtve viszi Zselléreit
A szent sir helyére,
Hogy gyógyítsa sziv sebeit
Meg váltoja vére.

Nagy tetteket visznek véghez
Vitéz oroszlányok!
Hállá – Hállát! puszta éghez

Kiáltják pogányok.
'S a Toggenburg nagy nevétől
A' vad Török rebeg
De ő még is keservétől
Ott sem meneked meg.

Eszteideig ezt ki álja,
'S tovább lehetetlen,
Nyugtat ott is nem találja
'S a' kard is kelleetlen.
Joppénál egy kész hajót lát
Melly a' partnál vala,
S el viteti oda magát
Hol lehell angyala.

'S a kaput hogy kopogatja
Remete mankoval,
Az ősz kapus őt' fogadja
Illy keserves szóval:
Áh! későre mért érkezel!? –
Nincs itt szived bája,
'S a kít töllem te kérdezel
Az ég hiv mátkája.

Erre ő is oda hagyja
Minden földi javát,
Még égyszer meg simogatja
Régi kedves lovát;
Tsak szerelme bus szívébe
Bucsut vész kardjától,
Egy szarándok köntössébe
Válik kastéljától.

És magának a' tájába
Épit egy kunyhotskát,
[H]ol vén hársfák árnyékába
A' Klastromig el lát.
Tsendes remény képén festve
Csak maga magára
Egyjet várva reggel, 's estve
Néz az ablakjára.

[Ó]rák telnek, 's ő néz elé,
Néz az ablakjára,
[H]ogy kedvesse arra felé
Jön é valahára.
[K]önnyes szeme mind arra áll
Hol a Klastromhoz lát,
[M]ig meg látta ablakjánál
Angyala orcáját.

S ugy fekszik le meg nyugodva
Kemény kő ágyára
Uj reményel gondolkodva
Más nap viradtára.
Sok nap telik, sok esztendő
'S minden panasz nélkül
Kis kunyhoja pitvarán ő
Mind tsendesen ott ül.

Könnyes szeme mind arra áll
Hol a Klastromhoz lát,
Míg meg látta abblakjánál
Angyala orczáját.
'S ott ül égszer egy szép estve
Kis kunyhoja alatt,
Míg kedvességét mintégy lesve – –
– – Már égy meg hűlt – halat.

P. S. Az ortographiában némelykor cs, némelykor ts tesztek, nem is tudom igazán mely jobb.

A viz becse.

Sok ezerek versezének,
Sok papiroost rontának;
[M]ajd mindenről van már ének,
Mindenféle fünek, fának,
[Me]nynek, földnek, nemzeteknek,
[...] és gonosz embereknek,
Olly barátja érkezett
A ki nekik versezett.

Áldott jó viz! még is téged
Mind egyik el felejtett,
[Pedig] a' te szivességed
Mind azokkal sok jot tett.
[Val]ójában ki mondhatatlan
[Hog]y ez millyen háládatlan,
'S még sem voltál te soha
Senkihez is mostoha.

[Fő]képpen a' sok versező
Az egyik ugy mint a' más,
[M]ind a' bornak volt kedvező;
A' Burgunder 's a' másolás
[Me]szely – flaska – kulats – kantszo –
[M]indég ez a' sok ékes szó
Diszesiti verseket,
S ez emelé tüzeket.

Tudva legyen mindeneknek
Hogy nekem a bor nem kell,
'S Példájokat ökemeknek
Nem követem versemmel.
Élljen a viz! veszszén a' bor!
Vizen van már égszer a' sor
Hogy olyan is érkezzen
A' ki neki versezzen.

Bor uram meg vesztegeti
Ha tsak lehet birájit,
'S ezért észre sem veheti
Sok ember a hibájit.
Részegítő erejével
Jádzik mások elméjével
'S a' kancsotol nehéz fő
Ugyan derék ítélő.

Jámbor Noénk első vala

Ki nevelni kezdette,
'S ez is vele szégyent valla,
Ocsmanságra vezette!
Fijával ki kaczagtatta
És latorrá változtatta
Az ártatlan jó embert,
Ez az, a' mit vele nyert.

'S Most is a' ki barátságba'
Él vele, és szereti,
Viszi sok rossz társaságba,
'S a' sárba is be veti.
A' köntössét el piszkolja,
Hirét nevét el gazolja, –
Egy szóval ki vele él,
Minden okos attól fél.

Bezzeg a víz nem viseli
Senkihez is így magát,
Minden a' ki őt kedvelli
Benne ezer szépet lát.
Sőt, csak valjuk az igazat –
Vele piszkot – motskot – gazat –
A' mit a' bor réánk rak
Mindent szépen le mosnak.

A' bor bűnnek – 's bolondságnak
Volt mindenkor kutfeje
'S Jaj annak a' társaságnak
A' hol el hat ereje.
Tréfáldozik egy előre
De hamar⁶⁵ szur mérges tőre
'S a' mi egymást szereti,
Azt is egybe veszteti.

A' barátbol perlekedőt –
Az eszesből otrombát –
A' jámborbol veszekedőt –
A nyájosbol gorombát –
Az okosbol gondolatlant –
A szelidből vad dühes kant –
S szemérmesből szemtelent –
Csinál a' hol meg jelent.

De a vizről ilyeneket
Nem is lehet hallani,
Szépnél 's jónál egyebeket
Ki is merne mondani?
Sőt olly áldott hogy e' helyett –
A' leg első vétkünk, – mellyet
Ádám atyánk ránk hozza,
A szent víz fel oldozza.

Bor nélkül a' roppant egész
Könnyen el is lehetne,
De ha víz nincs, minden ki vész
Semmi sem is élhetne.
Fűnek, fának, virágoknak,
Mindenféle álatoknak,

⁶⁵ utóbbi kettő helyett eredetileg. Csak hamar

A' mi csak él és lehel
Mindeneknek fris viz kell.

A' Ro'sáknak patyolatját
A' fris eső éleszi,
A reggelnek gyöngy harmatját
Mennyei víz teszi,
Fák zöldellő leveleit
Édes levű gyümölcsseit
Mind csak a' viz neveli
Mig a' nap meg érleli.

Ember, barom, 's a' vad álat,
A' leg kissebb 's a' czet-hal
A' mi csak van az ég alatt,
Él és lehell viz által.
Viz nőtetni gabonánkat
Viz főzi a' pálinkánkat
'S a' szilvásos hegyeken
Kék csepekkel fityeg fen.

'S a' nap fénnel váltogatva
Bővit mindent 's olcsoit;
De a' kérdést meg forgatva –
Mit mondjak a' borról itt?
'S a' mint kiki jól láthatja –
Mi dolgának foganatja –
'S mit szaporit ő sokat? – –
Sok két lábu disznokat.

[A'] bor uram még maga is
Nem terem, ha nincs eső;
[Jön] a' Zápor! – 's lám milyen fris
'S gerezdje melly büszkén nő.
[Ki] hallotta azt valaha –
[S k]i olvasta könyvbe, hogy ha
Egyszer bor nem teremne
Asztán vizünk se lenne.

A bor hamis-lelkűskedik
Nem egyforma mindenhez,
A' gazdagnak hizelkedik,
'S goromba a' szegényhez.
A' gazdagnak frissen szolgál,
A' szegénnyel szoba sem áll,
'S csak egy sklávhoz illendő
Nyilván a' mit mivel ő.

Egy nagy urhoz mikor megyen,
Fényes üveg meljére
[Czé]dulát rak, mellyik hegyen
Érlelődött lang-vére.
['S] hogy meg nyerje az ő kedvét,
Meg mézeli erős nedvét
'S még azzal is diszt keres,
Hogy majd sárga, 's majd veress.

De bezzeg ám nem illyen jó,
Ha egy szegény jön-elé;
Be izetlen – be savanyo! –

Tsak éretlen egres lé
Festve hordo penészével,
'S egy tört kantso tserepével
Ocsmány színét takarja,
Hogy ne lássék zavarja.

A' viz nyájos szelidsége
Mindezekhez egyenlő,
Jőjjen hozzá ellensége
'S még annak is szolgál ő.
Koldust 's királyt friss kristálja
Egyformálagon meg kínálja,
'S annak a ki őt' iszsza,
Édes hülést ad viszsza.

Nincs több olyan ellensége
A' szépségnek mint a' bor,
Szeressd csak őt', – 's majd a vége
Fokadekos veres or!
Az orczádat meg durvitja
Patjolatját ranczosítja
Fojó szem, és szagos száj
Mind bor által szerzett báj.

A viz fogunk erősíti,
'S takarítja bőrünket,
A' ráncokat ki feszíti,
'S élesíti szemeünket.
Ezért, mikor új havat hány
Mártius, – az okos leány
Gyűjt belőlle felesen
Hogy szép bőre lehessen.

A' bor heve fel gyulasztja
Egészséges vérünket,
Testünk nedvét el rothasztja
'S meg őszi fejtünket.
Zavaros szem – meg tompult ész –
Almatlanság – reszkető kéz –
Görts – Podágra – rossz gyomor –
'S mi az oka? – mind a' bor!

Viz ellenbe orvossága
Ezerféle sebeknek,
Mindenütt van, nem is drága,
'S még is jó a' betegnek.
A' kin Doktor nem segít már
[Az] a' híres fürdőkre jár,
Gyógyulást ő ott keres,
'S ott reménye sikeres.

A' szőlőknek mivélése
Üresíti zsebünket,
[S] még is a' bor rossz termése
Hányszor meg nem csal münket.
De a' hol bár melly kis forrás
Csevegve egy ágataskát áss,
Hogy a' szomszéd meg csalja
Soha senki se halja.

El tűnt a' ház boldogsága
Ha iszákos, gazdája,
Sok árváknak koldussága
Szerentsétlen példája.
Bestelen férj – 's fene Atya
Ki a' kancsot nem hagyhatja,
Semmi ember – rossz polgár
Hogy lehell még az is kár.

De a' víz sok szegényeken
Számталanszor segített,
Kereskedő tengereken
A' gazdagság anyja lett.
[A'] ki koldus a' szárazan –
[H]ajóra ül, 's remennye van –
Hogy a' viznek segelme
Által, lesz majd élelme.

A szép uri Kázinokban
A' bort senki sem látja,
Ő csak szalmás fogadokban
A kocsisok barátja.
Az ő kedves Pajtásai –
Falu korhelly Guljássai,
A' részeges Káplárok,
'S pénzünk csalo csaplárok.

De víz nélkül sem The-dansant
Sem Assemble, sem egy bál,
Akár mennyi pénzt is ki hány
A gazdája fen nem áll.
Mandulatéj – Limonádé –
Herbatéj – 's a' több czifra lé
Ezerféle nevekkal
Mindegyikhez friss víz kell.

Ő a' fársáng tréfájával
Uj köntőst vesz magára
'S fényes tükör maskarával
Imitál sik hátára.
'S ha ügyetlen oda ére
Le ülteti fenekére,
'S jól ki is katzagtatja;
De az ügyest mulatja.

'S Elég is már!! minden ember
A' ki nem vak láthatja,
Elsőséget hogy a' víz nyer;
'S velem téhát mondhatja:
„Éljjen a' víz! veszzen a' bor”!
Méltán vizen volt már a' sor,
Hogy egy olly is érkezzon
A' ki neki versezzon.

9. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1822. március 28.

[Kézirat: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [255–256.] A kötet lapszámozása folytonos, de a végére beragasztott anyagnál valamiért megszakad. A kötetbe való beragasztás miatt a nyolcadrét lap első oldalának bal széle olvashatatlan.

A melléklet csonka állapotban: OSZK Kt, Analekta 11.633, 9r–12v. Cérnával összefűzött füzetke. A kéziraton Döbrentei jelölései, hogy azokat mely folyóiratnak továbbította. A küldemény látszólag teljes: éppen négy költeményt tartalmaz, mint ez a levél is említi. A kézirategységből nem állapítható meg a hiány. A lapszálon olvashatatlaná vált részeket igyekeztem pótolni. A versek címének kiemelése tőlem van. Az eredeti lapalji és lapszéli csillagos jegyzeteket a versek mögé tettem át.

Később, például a 10. levélben Teleki többször is arról nyilatkozik, hogy az eredeti csomóban a *Barátimhoz* című költemény is szerepelt. A hiányzó költemény – nagy valószínűséggel ide tartozó – kézírata az MTAK Kt-ban található gyűjteménybe lett illesztve utólag – egy később íródott levél mögé: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [277–280.] Az utolsó lap üres. Az a tény, hogy ebben levélben nem említi, utóbb viszont igen, s a kézirat is némileg külön áll, azt sejteti, hogy a levél megírása után csatolta a szöveget a levélhez.

A versek közül három megjelent folyóiratban: TELEKI 1823b; TELEKI 1823d; TELEKI 1830. (A következő, 10. sz. levélben Teleki jelzi, hogy az e levélhez csatolt változaton is dolgozik, s a 11. sz. levél mellékleteként azt újra elküldi nem ez volt hát a közlés alapja. Ugyanezek a versek a Döbrentei javított-átírt kiadásában: TELEKI 1834: 58–59; 74–75; 83–88. *Az asszonyok becse* és a *Barátimhoz*: soha nem jelent meg.)

Paszmos, 1822 28dik Martz

[Kedve]s Barátom!

[Kül]döm neked az Ideálokat, az [Asszo]nyok becset Schiller után, [s] még két versemet melyeket most [ne]m régiben készítettem.

[Ha úgy tetszik használd a' hol aka[ro]d. De arra kérlek hogy az többi [n]állad lévő Verseimet ne ad [a]' publikumnak, a míg a' Korrek[t]urán keresztül nem mentek.

A' menyibe lehetett minden kis munkáimat meg tisztithattam, úgy a' vizről is, de most nints modom kezedbe küldeni.

[Ez]en levelemet recepissével⁶⁶ teszem fel fránkó⁶⁷ tavalj is azon levelemet melyben a' vizről szollo verseimet küldém hozzád,⁶⁸ úgy tettem fe[l], de Gegenrezipist⁶⁹ nem látta[...]. Szeretném tudni hogy mi [mod]dal ment kezedbe, mert [a'] Tekei-posta a' hova tette[m] volt nagyon rossz, és csalo[.]

Rosz írásomat meg engedj, roszatskán érzem magam 's az levelet szeretnem elküldeni a' postára.

Az új Zsebkönyvedből⁷⁰ 40 Exe[m]plárt magamra válalok, [de] többre nincs Kurazsim!

Hallottam a dolog iránt később is vagy kettővel, de süketek az fülek. Feleségem tisztel. Ölel szivesen

beteges barátod

Feri

Az Asszonyok becse.

(Schiller után)

Becs az Asszonyoknak! ők fonnyák, 's éltünkbe

A' menyeyi ro'sákat ők-is szövik be.

Gracziás szemérmel éltünk' folytába

Szövik a' tiszta szerelem fonalát,

'S a' szép érzések reggeli napalát

Szent kezekkel segillik viradtába'.

Az igaznak határán tul –
Sokkal telve vad melje,
Borong szerte gondatlanul

⁶⁶ recepisse – 'feladovevény' (lat.)

⁶⁷ fránkó – 'a szállítási költség a feladó által lett fizetve'

⁶⁸ Lásd 8. számú levelet!

⁶⁹ Gegenrezipiss – itt: 'visszaigazolás' (ném.)

⁷⁰ Döbrentei új periodikuma végül nem indult el.

A' férjfinak ereje.
Koborol a' fellegekben,
Nincsen nyugta szívének;
A' amit keres képzeltekben
Még terhe lesz éltének.

De hol a' férjfi magát igen meg bizza,
Az Asszonyok varázsolvá huzzák vissza
Ót' a' jelenvalonak ösvényébe.
Mert ők még mind pirulo arczával –
Elégedvén Annyok' kunyhotskájával
Háziak a' természetnek ölébe'.

A' vad férjfi lépésével
Mindent tapad, 's mind csak bont⁷¹
Ellenkező kezeivel,
'S az életen által ront.
Nincsen nyugta, nincsen helye,
'S ok nélkül a' mit reméll,
Mint a' hydra csoport feje
Le esik, és még is él.

De az Aszszonyi nemnek okoskodása
Hajlandobb lévén hogy a' jót ált lássa,
'S a' lármátlan diszszel meg elégedve,
A' jelenvalo pilantat' ro'sáját
Melyet utja mellett virágozni lát,
Hogy fel szedegesse, inkább van kedve.

Büszke férjfi, még buját sem
Akarja ő közleni,
Nem tudja ő, a' szerelem
Érzés milyen Isteni!
Nem esméri a' szív cserét,
Nem olvad ő könnyekkel,
'S a' bal sors is forro vérét
Truczolásra gyujtja fel.

De a' hogy zeng egy Eól hárfá hangjával⁷²
Midőn egy kis Zefír jatzodoz hurjával,
Igy éreznek az Aszszonyok szivekben.
Ők Kicsinytől is hamar érzékenyek,
'S mihelyt látják más jajját, már fénylenek
A' mennyei harmat' gyöngy'i szemekben.

A' férjfi vad akaratja
Erőszakban just keres,
Ezt a' scytha kard mutatja –
'S a' lány Per'sa lánczban a'
Helytelen sok indulatja
Verekedni meg nem szűn',
'S a' hol Erisz düh hangzatja
Harsog, Chárisz ott el tűn'.

De az Aszszonyi nem örökös szokása
Hogy nyájos kérésben áll uralkodása,
Ó a' mérges haragot békélteti;
'S azt a' mi egymást üldözve kergette,

⁷¹ utóbbi négy helyett eredetileg: mindent bont,

⁷² A sor eredetileg: De egy Eól-hárfa a' hogy zeng hurjával

Az ő szeliden kérő szeretete
Barátságban ölelve égyezteti.

A' hibás választás

Kérdés.

A' házos párok' egyezzenek –
Az Ur teremtvén a' férjfit, – ennek
 Ön oldal csontjából asszonyt formála.
'S így e' kettő egy lévén valóban,
Mi lehet oka, hogy kevés pár van
 Ki egymással boldogságra* találja.

Felelet.

Mikor a' férj magának párt veszen –
A' számtalan sok között nehezen
 Ésmérheti meg, mellyik az ő csontja.
'S ha el hibáztván mást választ, úgy ez
Természet szerént velle nem égyez
 'S élete hármóniáját el bontja.

De hibáz a' férjfi ha panaszol –
Ön csontja é? – mért nem nézé meg jól!
 Az ilyenek jó tanácsul ezt mondom:
Midőn már nem ura haragjának
Mondja csak azt kelletlen társának:
 „Te nem vagy az én igaz oldal csontom.”

* boldogsára, vagy égyességre

Hatyu Enek.

Hálá sorsom meg győztem már,
'S a' sok csaló reményen túl,
Mínthogy szívem semmit se' vár
Lassan-lassan – sebje gyógyul
 Számat vetvén sorsommal
 Éngem többé meg nem csal.

Mindent a' mit eddig kértem,
A' mi létem könnyitette,
A' mit csak remélni mértem,
A' mi szívem enyhítette,
 Minden a' mit szerettem,
 Örökre el vesztettem.

El szakadtak szép lánczaim.
Éltem czélját el vesztettem,
Bár mit üztek vágyásaim,
Mindég arra iteltettem,
 Hogy töllem el vétetvén
 Csak magános legyek én.

Felhők fedik a' multakat,
Csak egy csillag sugárol még,
De mutat ez nagyobbakat,
'S nyilt előttem az örökség.
 Forro könnyem ha itt hul,

E' fizet a' siron tul.

Minden földi csak tünemény,
De bimbozni kezd szivembe'
Ki mondhatlan édes remény
Hogy mind, a' mit bus éltembe'
Csak ojhajta kebelem,
Fen a' fényben fel lelem.

Az Idéálok

(Schiller után)

'S hát te már szép fántáziáddal
Szivembe' hűtetlen! meg hűlsz?
Sok örömmel 's fájdalommal
Mindennel végkép el repülsz?
Áh arany napfényét éltemnek
Ily hamar lássam reptébe?
Hijába, – mert habji sietnek
Az örökség' tengerébe.

Azon napok fényleni már meg szűnt
Mely az Ifiút vezeté,
'S azon nagy ideál már el tűnt
Mely szivemet ketsegteté.
A' mit lelkem olly édesen hitt,
Már csak egy csaltato álom,*
'S a' hová a' komor való vitt
Ott a' szépjot, nem találok.

Mint hajdon Pygmalion a' követ
Kérő tüzével ölelte
Mig lelket a' márványban öntett
'S szerelmét belé lehelte
Igy ölelém a' természetet
Én is ifju szerelmembe
Mig valahára fel ébredett
Ő is vereső keblembe?

'S vellem osztván land tüzemet
A' néma nyelve meg szolla,
'S meg értvén belső érzésemet
Engemet vissza csokola.
Ah! akkor a' ro'sa, a' zold fa,
'S ezüst forrás vellem beszéllett,
Mindenből akkor mosoljogva
Néze rám a' vidám élet.⁷³

'S Egy forgo ösztön mennyei langal
El töltt keblem** feszité ben,
Szoval – tettel – képel és hangal
Hogy éltére ki léphessen.
Ah! az élet sokat ígére
Mig bimbojában rejtezett,
'S midőn ki nyila, – jaj végtére
Milyen csekély és szegény lett.

Mely jádzó bátorsággal lépett

⁷³ A sor eredetileg: Rám nézet a' vid (Teleki áthúzta és újakezdte.)

Az ifiu páljájába
Éltébe oltá a' jot 's szépet
'S egekig repültt álmába'.
Az Ether szélső tsillagjához
Képzeltje fel emelte
'S a' mit nagy bajjal vonsz magához
Azt ő még inkább kedvelte.

[']S] oh! mily' könnyen felfelé repdes
Mindent játszodva intéz-el,
[M]ert mellette lebeg négy kedves
[Ú]ti társ segítő kézzel.
A Szerelem menny jutalmával,
A ditsőség nagy nevével,
A Szerentse sok arannyával,
'S az igaz, égi fényével.

[D]e ah! az ut' zajjos kezdetén
[E]zek ismét el szeledtek,
[']S] a' komor élet közepettén
Üres képzelmennyé lettek.
El repültt a' szerencse hamar,
A' tudás szomja meg nem szűnt,
Az igaz látni tisztán akár⁷⁴
'S pedig nap fényre már el tűnt.

Láttam a' dicsőség pálmáját
Szeplősítve a' köz fején,
'S ah! a' szerelem menyarczáját
Sárgulni tavasz elején.
Itt áll már az élet' éjfele,
'S az út mind mind nehezebb lett,
'S a' remény a' setét utra le
Egy halvány sugárt alig vet.

A' sok ígérő reméltekből
Melyik maradt hiv Urához?
Melyik vigasztal mind ezekben –
Melyik kísér sir házához?
Ő, ki gyógyit minden sebeket
'S mint orvos hozzám érkeze,
Ki könnyebbíti a terheket,
A' barátság áldott keze.

És te, ki velle jól égyezel
Munkáskodás, a' ki noha
Csak csendesen 's lassu kézzel
De mind epitsz, 's nem rontsz soha.
Ki midőn viszed az időket,
Lassan folyasz csak egy-egy cseppel,
De minutákkal esztendőket
Az öröknek le fizetel.

vagy így talán jobb:

Ki midőn viszed az időket
Csak porszemenként őrölsz,
De minutákkal esztendőket
Az örök számból ki törölsz.

⁷⁴ tollhiba!

* Már csak szemfényvesztő álom
Már csak egy semmi, egy álom
a' hogy szebb.

** el töltt keblem, vagy tele keblem.

Barátimhoz.
(Schiller után)

Kedves Barátim! mért panasztok?
Igaz hogy hajdon szebb idők voltak
 'S élt valaha egy nagyobb nemzet.
Ha könyveink ezt el is halgatnák
Ezer beszéllő kövek mutatnak
 Melyeket a' föld gyomra ki vet.
 De oda van, a' mi volt akkor,
 El tűnt már azon dicső haza;
 'S mü-mü élünk most rajtunk a' sor,
 És az előnek van igaza.

Barátim! az utazok beszéllik
Hogy sokan szebb Zonák alatt élnek
 Nálunknál földi orájokat.
De hazánk földje ha valamivel
Szegényebb is, szebb miveltséggel
 S ne irigyeljük hát sorsokat.
 Ha citrom nállunk nem élhet meg –
 'S laurust-is bár töllönk el vonyan
 Gyengébb napunk mégis elég meleg
 Hogy szöllő koszorukat fonyan.

Igaz hogy nagyobb a' nép zugása
Hol a' gazdag Themze partjait ássa,
 Sok ezer hajokkal kérkedve.
Oda négy világ kincseit hordja
Ott a nyereskedőknek sok gondja
 Ott az arany – az ember kedve.
 De nem a' tenger iszapos vizébe
 Hol a' sos zöld hab hánya magát
 Nem, tsak a' fris patak tiszta keblébe
 Tükrezi a' szép nap aranyát.

Szebben mint a' hol a' mü északunk áll
Lakik a' koldus a' Kápitólnál,
 Mert ő a' nagy Romát láthatja.
Ő a' regi ditsöt ott fel leli
'S ott a' nagyot nagyobbra emeli
 Szent Péter magos boltozatja
 De Roma minden ősz pompájával
 Csak egy nagy emlékeztető sir,
 'S az új élet kedves illatjával
 Csak a' jelenvaló idő bir.

Lát a' nap nagyobbat más Zonába
Mint a mü csendes éltünk foljtába,
 De új dolgot még se' láthat ő.
Nézzd a' játék szinen az életet,
A' mi volt, van, lesz, vagy tsak lehetett
 Ott mind rajzolva fel lelhető.

Már csak oly történhet, a' mi volt, 's mult,
'S a' fantazia uj egyedül,
Csak a' mi nem volt soha se' sohult
Itt e' földön – csak a' nem vénül.

Gr. Teleki Ferencz.

10. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1822. április 3.

[Kézirat: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [257–260.] A kötet lapszámozása folytonos, de a végére beragasztott anyagnál valamiért megszakad. A levél két nyolcadrészt lap mindkét oldalán fut. A kötetbe való beragasztás miatt az első oldal bal széle olvashatatlan.

A levélszöveg kiadása: TELEKI 1834: 229–232.

Döbrentei a levél szövegéhez bátran nyúl hozzá. A főszöveg tíz bekezdését a következő sorrendben hozza: 2–0–0–6–3–4–7–8–9. A stiláris és nyelvi változtatásokon túl tehát igen komolyan beleavatkozik a szövegbe. A 2. bekezdés után – talán Teleki egy már elveszett leveléből – két bekezdésnyit told be, a 2. bekezdésből egy mondatot, a 3. bekezdésből a nevet, a 6. bekezdésből ismét egy mondatot, a 9. bekezdés nagy részét, valamint a teljes 1., 5. és 9. bekezdést húzta ki.

A melléklet csonka állapotban: OSZK Kt, Analekta 11.633, 1r–8v. Cérnával összefűzött füzetke, melynek bal felső sarkában Teleki kezének eredeti számozása fut. A számozás öt vers közlésével eljut a 14. lapig, majd megszakad, innen – az utólagos jegyzésből ez derül ki – hiányzik *A' kezesség* című Schiller-fordítás kézirata. Ezt követően a 21–24. oldalak következnek, ahol a versekre vonatkozó megjegyzések vége, valamint a 9–10. versekre vonatkozó megjegyzés következik. A lapszámon olvashatatlanná vált részeket igyekeztem pótolni. A versek címének kiemelése tölem van. Az eredeti lapalji és lapszéli csillagos jegyzeteket a versek mögé tettem át. A hat vers közül folyóiratban megjelent három: TELEKI 1823a; TELEKI 1823c; TELEKI 1824c. (*A' kezesség* és a *Csata dal* első változatait a 7. sz., *A' viz becse* első változatát pedig a 8. sz. levélhez mellékelte Teleki.) Utóbb a Döbrenteitől szerkesztett-átírt változatban e három: TELEKI 1834: 28–30; 89–99; 106–121. Döbrentei közli még *A' beteg falusi leány* című költemény: TELEKI 1834: 65–68. A *Kérdés* és az *Egy Anya, nevendék leányja emlékeztető Zsebkönyvébe* soha nem jelent meg.]

Paszmos 1822 3^{dik} Aprilis

Édes Kedves Barátom!

Midőn első leveledet vettem, és ígérhettem egész kérésed' bé telyesítését, sokat busultam azon magamban. Későbbre egynéhány verseimet, u: m: Az ideálokat, barátimhoz, Az aszonyok becsét, A' hibás választást, és Hatyu éneket, le irtam, és neked a' Besztercei postán fel küldöttem.⁷⁵ Nem igen jól voltam akkor, levelem máztlásából is láthattad. – Alig mene el levelem, másnap vettem kedves leveledet, – melyben tudositsz, hogy le mondottal első plánomodrol, és Kisfaludi⁷⁶ kívánsságát velem közled, hogy küldjek valamit Aurorájába.

Énnékem Kedves Barátom erősen kellemetes érzés ha a' jobb izlésű emberek csekély munkáimmal meg vagynak elégedve. De leg becsesebb nekem az ha te, a' ki leg első motivuma voltal hogy írni kezdettem, azokat szereted. Azért is hogy meg mutassam neked hogy miljen jó gyermek 's mily jo engedelmes Apostolod vagyok, tehát ezennel neked esmét küldök vagy 6 verset, levelem mellett. Te nézd meg, 's a' meljeket gondolod hogy inkább alkalmasak add Kisfaludinak (: a kit szivesen tisztellek :) által.

Azon Szépnek (: mert héj szépnek kell annak lenni, a' mit te Daniel Eszterhez⁷⁷ hasonlitosz, :) mond meg, bár se nevét, se személyét nem tudom 's nem ésmérem, – szives tiszteletem. – Ezt annál szívesebben mond neki, minthogy nemes lélek lakik azon leányban a'

⁷⁵ Lásd a 9. sz. levelet.

⁷⁶ Kisfaludy Károly (1788–1830) – költő, az *Aurora* szerkesztője. Életéhez és műveihez lásd SZINNYEI 1899: 400–415. Értékeléséhez lásd HORVÁTH 1955.

⁷⁷ báró Dániel Eszter – feltehetően a bárói család egyik tagjára vonatkozik az utalás, nem sikerült azonosítani. Döbrentei kiadásában kipontozta a nevet.

ki egy oly moralis versért, mint az „orvosomhoz” szollo versem,⁷⁸ – valakit kedvel. Minthogy a’ mint irtad volt nekem égsyszer, a’ vers csak akkor tetszik, midön hasonló érzésű sziv hurján hangja vissza zendül. – Mond meg téhát neki, hogy én nevét nem tudom, de igazán tisztelem szép érzéséért, ’s ha e’ földön soha se is ésmerjük meg egymást, még is egymásra ésmerünk valaha. –

Ez neked talán rendesnek tetszik, de hidd el, hogy nem tréfám, hanem igaz belső érzésem gondolatja.

Hozzád az a’ kérésem, hogy vedd meg nekem az leg jobb Magyar Dictionariumot,⁷⁹ és a leg jobb utasito könyvet a’ magyar metrumok iránt. Franz a’ Sogorom neked fizesse ki, és hozza le nekem, mert ő 24^{diki} ezen holnapon le indul ide Erdélybe. Kérlek evel, hogy ez el ne maradjon.

Ha olly szerencsés lehetnék, hogy veled találkozhatnám többször, ugy magam is azt hiszem, hogy lenne valamit Poëzisembol, mert naprol napra kényesebb és válogatobb kezdek lenni magam munkáimmal, és csak egy kis külső ösztön és segítség hibázik elémeneletemre. De fájdalom! ehez hogy veled legyek még reményem sincs!

Én Barátom erősen el betegesedtem. Ezen leveletem is ágyban írom, a’ verseimet is többnyire ágyban purizáltam.⁸⁰ Még égsyszer, mikor te éngem meg itt képzelsz, csak meg hallod, hogy barátod már a’ Csillagok között vándorol!

A’ télen, félvén attol hogy nem sokáig viszem, verseimet rendbe szedtem, és purizáltam is, ’s a’ mi hátra van, azt most el végzem. Feleségemnek meg hagyom, hogy, ha hirtelen el mennék, a’ te segítségével adják ki. – A’ te felvigyázásod alatt. De ne változtassatok benne, avagy rajta semmit, mert aztán nem az én gondolatom lenne. Adjátok a’ publikumnak ugy, a’ hogy’ én érzettem ’s irogattam. –

Már Vále! Isten veled! Szeressd

barátodat

Teleki Ferit

P. S. Feleségem szivesen tisztel. Gyermekeim általam ölelnek. Kérdésed elég bestelen volt! De nem oknélkl[i] Most egy ifiu Magyar tanito van m[el]lettek, a ki csak magyarul tud, ’s m[i] hála Árpádnak! ’s Lehelnek! s Attilának! a’ 3 nagyobbik jól beszél, a 4^{diki} barátom még minden nyelvet csak galagoly. Élj szerencsésen.

Ha Igaz⁸¹ jo szivvel bé veszi, ugy adj neki is vagy két darabot által.

Leg inkább szeretném ha Kisfaludinak áltadnád Az Ideálokat, ’s az viz becsét, Igaznak az Asszonyok becsét, ’s az beteg falusi léányt. – NB. Az ideálokat, a’ melyeket el mult postán neked fel küldék, most ujjonnan ezen levelem fel küldése előtt ki dolgoztam, és egész uj köntösben fel küldöm. Kérlek e’ szerént a’ jobbitás szerént add ki! –⁸²

A’ beteg falusi-léány

(Castelli után. Szabadon)

A’ varosba benne voltam,

⁷⁸ A vershez lásd a 8. sz. levelet. Érdekes, hogy Teleki az MTAK Kt-ban található gyűjteményes kötetébe nem vette fel a verset, pedig a publikált változatnak ezek szerint volt hatása. Ráadásul 1825-ben Toldynak is azt írja, hogy ez az egyik legjobb költeménye (lásd 17. sz. levél).

⁷⁹ Dictionarium – ’szótár’ (lat.)

⁸⁰ purizál – ’tisztázatot készít’ (lat.)

⁸¹ Igaz Sámuel (1786–1826) – a Tisza-család házi nevelője, majd hírlapíró, a *Hébe* irodalmi zsebkönyv szerkesztője. SZINNYEI 1897: 6–8.

⁸² A versek publikálást lásd a levél textológiai jegyzeteiben. Itt elegendő csak annyit megemlíteni, hogy Döbrentei nem feltétlenül a szerzői instrukciókat követte.

Nem képzelné kend anyám
Hogy a' Doktor kivel szolltam
Miljen kedves ember ám.

Kezem' fogva le ültetett
A' szobába magánál,
'S nyájoson beszélgetett
Tovább egy félóránál

A' mire én nem-is jöttem
Kérdésivel oda vitt,
Arrol ugyan meg győződtem
Ha valaki, – ő segít.

'S én is hogy e' nem gyermekség –
Hanem terhes nagy gond-ám,
Mert nem tudom e' betegség
Hogy miféle, meg mondám.

Hogy az ágyban álom nélkül
Még helyemet sem lelem,
Borzadozom, – testem meg hűl –
'S még-is forro kebelem.

'S ha ugyan csak el szunnyadom,
A' sok álom boszongat;
Mert Jantsitol nem nyughatom
Álmomban ő szorongat.

Hogy nehéz a' lélegzetem
'S meljem tele bogárral,
Hogy a' holdot úgy szeretem
Mikor réám sugáral.

Hogy Jantsi, 's én, ha aratunk
A' dolgot is felejtem,
'S a' mint ketten pislogatunk
A' sarlot-is el ejtem.

Hogy a' minap zóldség helyett
Ro'sát szedék a' kerbe',⁸³
Hogy az ajtot Jantsi mellett
Sziv dobogva teszem be.

Hogy templomban sinsen nyugtam,
Ha csendesen-is ülek;
Egy könyörgést alig sugtam,
Ha ő rám néz, szédülek.

'S Kati midőn mátkásadott,
(: Patvar tudja, hogy miért! :)
Látván mikor csokolodott,
Hogy a' sirás réám ért.

Hogy így szollék szontyologva,
A' Doktor Ur réám néz –
Meg czirokál mosolyogva,
'S mondá: fíjam*) jobban lész.

⁸³ tollhiba!

Irok én a' nyavalyádnak
Specziális bal'samot;
A' receptet add anyádnak,
Meg gyógyulsz csak fogadj szót.

A' mint jövék, nézegettem
Hogy mit ira ide le,
De én bizony nem érthettem
Mi a' guttát ért velle.

Talán jobban ki találja
Anyám, a' mit ebben lát;
A' Plébánust praeskribálja –
Jantsit, – 's ezüst karikát.

^{*)} NB. Minthogy léányrol van a' szó, téhat fijam helyett lyányom állhatna. De közönségesen mégis itt Erdélyben a' léányokat per „meny fijam” – „jol van fijam” szollitják. Csak ugyan ezt ha nem találod helyesnek változtasd meg.

Kérdés

Ki boldogabb – ki láthatja
Angyal Emmi képedet,
Vagy a' kinek nem mutatja
Az irigy sors ékedet?

A' ki meg lát lehetetlen
Hogy téged ne szeressen,
'S ha nem reméll, szerencsétlen
Élte foly csak úresen.

Ki nem látott, nem tudhatja
Mi a' leg szebb, 's élete
Hogy hát boldog nem mondhatja
Mert hijános felette.

Hát már mi jobb, látni vagy nem?
Tündérléány mond meg te!
Jaj, de késő; mert szerelmem
Ezt immár meg fejtette.

Választanom már nem lehet,
Néked adám szivemet,
Szived mindent jóvá tehet,
Ha viszolja tüzemet.

Csata-dal

(la sentinell notájára kevés változással.)*

Harsog a' trombita, lora vitéz!
Szerelmes anyahazánk védelmére.
Hunyadi 's Zrinÿ árnyéka ránk néz
Hogy nem fajult é el Árpád vére.
Mert a' váltó sors bár mit hoz,
Az igaz tör'sökös magyar sziv
Kedvesséhez 's hazájához
A' meg csak lehell, mind végig hiv.

Bömböl az ágyu, – halld az első jel!
Készen vitézek csata kezdetére;
Hunnia dicső neve buzdítson fel,
'S ugy hazánk mentsége lesz e' nap bére.
'S a' változo sors bár mit hoz,
Az igaz törökös magyar sziv
Kedvesséhez 's hazájához
A' még csak lehell, mind végig hiv.

Lobog a' Zászló, – rajta Vitézek!
A' Scythia görbe vas sebesen talál;
Fegyver villámlik a' merre nézek,
Harcz koczkáján áll most az élet 's halál.
De a válto sors bár mit hoz,
Az igaz törökös magyar sziv
Kedvesséhez 's hazájához
A' meg csak lehell, mind végig hiv.

'S hogy ha el esem, 's halál a' bérem –
Hazámért éltem. Lelkem' Istenemnek.
'S tölletek Pajtásim még ezt kérem,
Mondjátok meg hazámnak 's kedvessemnek:
Hogy bár sorsom halált hozza,
Bennem is lehelt olly magyar sziv,
Mely soha meg nem változa
'S holtig marada hozzájuk hiv.

* Ezen versem Gyöngyös vidékén G. Sedlitzki által a' ki ott jártában énekelte, ésméretes, és nagy approbatiót nyert ott. De az a' meg jedzésem hogy csak a' ki jól tud énekelni használhatja, mert a' szoknak el osztására nagy figyelemmel kell az Éneklőnek lenni, hogy jól legyen; az Syllabak u. is nem mind úgy osztodnak a magyarban mind a sentinelle énekében, vagy mint a' Körner Krieger énekében.

A' viz becse.

Sok ezerek versezének,
Sok papirost rontának;
Majd mindenről van már ének –
Minden fűnek, és fának,
Mennynek, földnek, nemzeteknek,
Nagy, és kicsiny embereknek,
Oly barátja érkezett,
A' ki nekik versezett.

Áldott jó viz! mégis téged
Mindegyik el felejtett,
Pedig a' te szivességed
Mindegyikkel sok jót tett.
Valójában ki mondhatlan
Hogy e' miljen háládatlan
'S még se' voltál te soha
Senkihez-is mostoha.

Főképpen a' sok versező
Az egyik úgy, mint a' más,
Mind a' bornak volt kedvező.
Aszszűszöllő, vagy másolás,
Meszelj, flaska, kulacs, kancsó,
Mindég ez a' sok nemes szó
Diszesíté verseket,

'S ez emelé tűzeket.

Tudva legyen mindeneknek
Hogy nekem a' bor nem kell,
'S példájokat ökemeknek
Nem követem versemmel.
Eljen a viz! veszszén a' bor!
Vizen van már egyszer a' sor
Hogy egy olj-is érkezzén,
A' ki néki versezzén.

Bor-uram meg vesztegeti
Ha csak lehet bírójit,
'S ezért eszre se' veheti
Sok ember a' hibájit.
Részegítő erejével
Jadzik másnak elméjével,
'S kancsotol egy nehéz fő
Ugyan derék ítélő!

Noé Atyánk volt az első
Ki nevelni kezdette;
'S jaj! mily' szégyent vált vele ő,
Szegényt mire vezette.
Fijával ki csufoltatta,
'S fajtalaná változtatta
Csak ez, a' mit vele nyert.

'S most-is a' ki barátságba
Van vele, és szereti;
Viszi sok rossz társoságba',
'S még a' sárba-is veti.
A' köntössét be piszkolja,
Hirét, nevét, el gazolja,
'S a' ki vele sokat él,
Attól minden okos fél.

Bezzeg a' viz nem viseli
Senkihez-is így magát,
Minden a' ki őt' kedvelli
Benne ezer szépet lát.
Sőt – csak valjuk az igaza –
Vele piszkot, – mocskot, – gazat, –
A' mit a' bor réánk rak,
Mindent szépen le mosnak.

A' bor bűnnek 's bolondságnak
Volt mindenkor kutfeje,
'S jaj annak a' társaságnak
A' hol el hat ereje.
Tréfáldzik egy-előre,
De hamar szur mérges tőre;
'S a' mi egymást szereti,
Azt-is egybe veszteni.

A' barátbol veszekedőt,
A' szelidből otrombát,
A' jámborbol perlekedőt,
A nyájosból gorombát,
Szemérmesből tisztátalant,

A' munkásból haszontalant,
'S az okosból esztelent
Átvált, a' hol meg jelent.

De a' vizről ilyeneket
Nem-is lehet hallani,
Szépnél 's jónál egyebeket
Ki-is merne mondani?
Sőt oly áldott, hogy e' helyett –
A' leg első vétkünk, melyet
Adám atyánk ránk hozza,
A' szent viz fel oldozza.

Bor nélkül a' roppant egész
Könnyen el-is lehetne,
De ha viz nincs, minden ki vész,
Semmi meg sem élhetne,
Fűnek, – fának, – virágoknak,
Mindenféle álatoknak
A' mi csak él és lehell
Mindeneknek friss viz kell.

A' ro'sáknak patyolatját
A' friss eső éleszti,
A' reggelnek gyöngy harmatját,
Mennyei viz természetli.
Fák zöldellő leveleit,
Édes levű gyümölcsseit,
Mind csak a' viz neveli
Mig a' nap meg érleli.

Ember, – barom, – féreg, – madár,
A' cset, 's a' kis kövihal,
A' mi usz, mász, repül, és jár –
Él és lehel viz által.
Viz nőtetni gabonánkat
Viz főzi a' pálinkánkat,
'S a' szilvásos hegyeken
Kék cseppekkel fityeg fen.

'S a' nap fényvel váltogatva
Bővit mindent, 's olcsóit;
De a' dolgot meg forgatva
Mit mondjak a' borról itt?
'S a' mint kiki jól láthatja –
Mi dolgának fogantja –
Kinek használ, 's mit mivel?? –
Bár a' mit tesz hagyná el!!

A' bor uram még maga-is
Nem terem ha nincs eső.
Jön a' zápor, – 's lám milyen friss,
'S gerezdje mily büszkén nő!
Ki hallotta azt valaha,
'S ki olvasta könyvbe, hogy ha
Egyszer bor nem teremne,
Aztán vizünk se' lenne.

A' bor hamis-lelkűskedik,
'S nem egyforma mindenhez;

A' gazdagnak hizelkedik,
 'S goromba a' szegényhez.
A' gazdagoknak frissen szolgáll,
A' szegénnyel szóba sem áll;
 'S csak égy sklávhoz illendő,
 A' mit nyilván mivel ő.

Egy nagy urhoz mikor megyen,
 Fényes úveg meljére
Czedulát tesz, melyik hegyen
 Érlelődött lang vére.
'S hogy meg nyerje az ő kedvét,
Meg mézeli erős nedvét;
 'S meg aval-is dísz keres,
 Hogy majd sárga 's majd veres.

Héj de mindjárt nem ilyen jó
 Ha egy szegény jön elé,
Be izetlen – be savanyó –!
 Csak éretlen egres-lé
Festve hordo penészszével;
'S egy tört kancsó cserepjével
 Ocsmán színét takarja
 Hogy ne lássék zavarja.

A' viz nyájós szelídsége
 Mindezekhez egyenlő;
Jöjjön hozzá ellensége,
 'S még annak is szolgál ő.
Koldust, – királyt, – fris kristálja
Egyformálag meg kínálja,
 'S annak a' ki őt' iszsza,
 Enyhe hülést ad vissza.

Nincs több oljan ellensége
 A' szépségnek mint a' bor;
Légy barátja, 's majd a' vége
 Egy tűzellő polyka órr.
Arczád bőrét meg durvitja,
Patyolatját ránczosítja,
 Ro'sás színét hervasztja,
 'S szemed fényét bádjasztja.

Viz ellenbe' fejériti
 'S takarítja bőrödét,
A' ránczokat ki fészíti,
 'S élesíti szemedet.
Ezért mikor uj havat hány
Marczius, – az okos léány
 Gyűjt belőlle felesen,
 Hogy szép bőre lehessen.

A' bor heve fel gyulasztja
 Egészséges vérünket,
Testünk nedvét el rothasztja
 'S meg őszíti fejünket.
Zavaros szem, – meg butult ész, –
Álmatlanság, – reszkető kéz,
 Görts, podágra, rosz gyomor –
 'S mi az oka? – mind a' bor.

Viz ellenbe orvassága
Ezerféle sebeknek,
Mindenütt van, nem is drága,
’S még-is jó a’ betegnek.
A’ kin orvos⁸⁴ nem segít már,
Az a’ hires fördőkre jár,
Gyógyulást ő ott keres,
’S ott reménye sükeres.

A’ szőlőknek mivélése
Üresíti zsebünket,
’S még-is a’ bor rosz termése
Hányszor meg nem csal münket.
De a’ hol bár mely kis forrás
Csevegve* egy agyotskát ás,
Hogy a’ szomjut meg csalja,
Soha senki sem halja.

El tűnt a’ ház boldogsága
Ha iszákos gazdája,
Sok árváknak koldussága
Szerencsétlen példája.
Bestelen férj, – ’s fene atya
Ki a’ kancsot nem hagyhatja;
Semmi ember, – rosz polgár,
Hogy lehell, még az is kár.

Viz ellenben szegényeken
Számталanszor segített,
’S kereskedő tengereken
A’ gazdagság anyja lett.
A’ ki koldus a’ szárazan,
Hajora ül, ’s reménye van
Hogy a’ viznek segelme
Altal lesz majd élélme.

A’ szép úri Kázinokban
A’ bort senki sem látja,
Ő csak szalmás fogadokban,
A’ kocsisok barátja.
Az ő kedves pajtásai –
Falú Kórhely guljásai,
A’ részeges káplárok,
’S pénzünk lopó csaplárok.

De viz nélkül sem thé-dansant,**
Sem assamblé, sem egy bál,
Akár mennyi pénzt is ki hány
A’ gazdája, fel nem áll.
Mandulatéj – Lémonádé –
Herbatéj – ’s a’ több czifra-lé
Ezerféle nevekkal,
Mindegyikhez fris viz kell.

Ő a’ fársáng tréfájával
Uj köntöst vesz magára,
’S fényes tükör maskarával
Invitál sik hátára.

⁸⁴ eredetileg: Doktor

'S ha ügyetlen oda ére
Le ülteti tükörére,
'S jól ki is kaczagtatja;
De az ügyest mulatja.

'S elég-is már. Minden ember
A' ki nem vak láthatja
Elsőséget hogy a' viz nyer;
'S velem tehát mondhatja:
„Eljen a' viz! veszzen a' bor!
Meltán vizen volt már a' sor
Hogy egy oly-is érkezett
A' ki néki veresett.”

* Csevegve, vagy ha jobb bugyogva.

** Az a' kéréssem van, hogy a' frantzia szokot ne nyomtassák magyarul traveszirozva, p. o. thé-dansant helyett thédánzán, ászámblé &c. hanem csak francziáson mert én meg valloam hogy ezen uj modi szótravesztálásokat nem izlelem, ámbár olykor olykor magam is meg teszem. A' Görög szoknak is írása ekép nekem erőltetnek teczik. Ugy is fel tétetődik minden olvasóról, hogy az ilyen elé jövő szokkal ismeretes, tehát nincs mért erőszakosan travesztálni. p. o. Zeus helyet Czeusz! non placet mihi.

Egy Anya, nevendék leányja emlékeztető Zsebkönyvébe. (Németből)/

A' csecsemő anyja kebelén,
'S a' kiseded első köntössébe,
A' természet édes kötélén
Bájolást önt a' szülő szívébe'.

De szebb, midőn virrado éltével
A' gyermeki kantust ki öltözé,
'S ebredő érzése zsengejével
Siet hiv anyja karjai közé.
'S azon kebelnek, melynek táplálta teje
Első kis titkait fel fedezi;
Ekkor az ön-ifiúság' ro'sás ideje
Magát kedves mássában tükrezi.

[... Hiányzik *A' kezesség*. (Schiller után) kézírata és a versekhez csatolt megjegyzések eleje – VG.]

világosan ki lehessen danolni, a' magyar e, a, u, o, ú, ő, mikor hoszszu, mikor rövid? – Mert én ennek végére járnai nem tudtam. Arra igazitattak, hogy a' bé vett szokás decidálja. De mi legyen ez? – A' mit az egyik hoz, a' más röviden habar, hát már mit tudhatom melyiknek van igaza!! –

5^a Sokszor a' bé vett szokás az o betüt, melyet a' gramatika o-nak mond – a-val mond ki. p. o. vigyázzatok a' grámátika szerént, 's még is közönségesen vigyázzatok mondatik. Hát már nem volna é jobb és helyesebb, ha leg alább a' szegény vereszőnek meg engednék hogy ad libitum az effélét használja, – e' sokat könyvitene rajta!! –

6^a Sok egy szillabaju szok vagynak, melyek két féle képpen vagynak generalis ususban, [p.] o. – vesz, vész, – vér, ver – mér, mer – p. o. „Rosz fejsze el nem vesz – vagy el nem vész.” „Az Isten nem bottal ver – vagy nem bottal vér” „Arra felé indulni nem mer vagy nem mér” es t. i.

Már itt melyik jo? – Szabad é mind a' kettőt használni? –

Ezekre Barátom felelj!

Második megjedzésem verseim iránt

Ennekelotte égynehány nappal a Besztertzei Postán fel küldöttem neked –

1. Az Idéálokat (Schiller után)
2. Barátimhoz (Schiller után)

3. Az Aszonyok becsét (Schiller után)
4. Hatyu éneket.
5. A hibás választást.

Most küldöm esmétt:

6. A' beteg falusi léányt (Castelli után)
7. Kérdést. –
8. Csata dalt (la sentinelle notájára)
9. A' viz becsét.
10. Egy Anya léánya Zsebkönyvébe: (németből.)
11. A' Kezességet (Schiller után)

11. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1822. április 7.

[Kézirat: OSZK Kt, Analekta 11.633 14r–v. Nyolcadrét lap két oldalán. Eredetileg az MTAK Kt-ban található anyagba volt ekötve. Az egykori kötés miatt nem minden olvasható, továbbá a lapon két lyuk is keletkezett.

A levél melléklete nem ismert.

A küldött vers (*Az Ideálok*) első változatát a 7. sz. levélhez csatolta, egy második kidolgozást küldött a 9. sz. levél mellékletében, a 10. sz. levélben pedig jelezte, hogy készül az újabb változat. Feltehetően ez a változat lehetett a közlés alapja: TELEKI 1823d. A Döbrentei-féle átiratban: TELEKI 1834: 83–88.

Kiadás: TELEKI 1834: 232–233. (részlet)

Döbrentei különös módszert választott a kiadásra: az általa közölt szöveg első bekezdését valójában – és persze jelöletlenül – ő írta, s abban csak annyit említ, hogy Teleki küldi az *Ideálok* harmadik kidolgozását, valamint hogy Badenbe fog látogatni. Ezek tartalmilag valóban szerepelnek a levélben. Utána közli az eredeti levél törzsszövegének 7. és 8. bekezdéseit.]

Paszmos, 1822 7^{dik} Aprilis

[É]des Kedves Barátom!

[Az] el mult két postán kétszer egymásután irék neked.⁸⁵ Most esmét imé levelem látod. Leg első levelemet írtam hogy tudosítsalak arról, hogy 40 exemplárt az Zsebkönyvedből fel válolok. Másnap kedves leveledet véven arra feleltem. Mind a' két levelemben verseimből küldöttem kezedbe. Az elsőbe': Az ideálokat, az asszonyok becsét, barátimhoz, hatyu éneket, 's a' hibás választást. A' második levelem [a'] mit küldöttem meg látod, mert recepissem van rolla keze[m]be. – De az elsővel mi fog történni nem tudom. Mert én azt is fránkó 's recepiszével adtam fel, sőt meg kívül is irtam ezt, 's midőn egynéhány nap után a' recepisztét kérttem levelem iránt, azt izente a' posta mester hogy nem látott oly levelet melyről recepisze kellett volna. Már hogy [a]zon levél egészen el vész é, vagy csak hibáson megy fel, t[ud]ják a' Kegyes Egek! – Hogy én a' recepisztét későre kérttem ennek ez az oka, hogy nekem mindenkor Kontom lévén a' postán, summariée szoktam fizetni,⁸⁶ 's leveleim dolgát el igazítani. Mi lett első levelemből ird meg.

De még egy oka van hogy esmét irok. Az Ideálokat melyeket első levelemben fel küldöttem, a' második levelemben [m]eg jobbitottam. De újra meg rostálván még sem elégedtem meg vele. Már most cum notio harmadikszor ki dolgozva in integro⁸⁷ le írva küldöm. Ha meg tetszik neked, 's ki adod, ezen utolso mod szerént add ki. Én már akár jó – 's akár rossz, többet nem kinlodom vele. Ha jó, ugy érdemes hogy az Pálátinusnénak ajállott 'Sebkönyvbe tegyék,⁸⁸ mert Schillernek egy a' leg szebb versei közül valo.

⁸⁵ Lásd a 10. és 11. számú leveleket.

⁸⁶ mindenkor Kontom lévén a' postán, summariée szoktam fizetni – Telekinek saját számlája volt a postán, azaz bármikor feladhatott leveleket, s egy összegben („summariee”), később fizetett, mivel megbízható ügyfél volt.

⁸⁷ in integro – 'egészében, teljesen' (lat.)

⁸⁸ A Mária Dorottyia (1797–1855) főhercegné tiszteletére kiadandó zsebkönyv végül nem jelent meg.

A' mint előbbi utolsó levelemben is irtam, én ezen négy versemet tartam legalkalmasabbaknak egy 'Sebkönyvbe meg jelenni.

Az Ideálok, az Asszonyok becse, A' viz becse, A beteg falusi leány. [Eb]ből az Ideálokat, és a' Viz becsét szeretném Kisfaludinak [a]datatni, az más kettőt pedig Igaznak, ha neki kedve van töllem valamit áltvenni, ha nem teczik, azt sem bánom, ha el marad. Arra kérlek tudosits mentől elébb lehet ezekről.⁸⁹

A' sogorom Ferencz 24^{del} e h. le indul Erdélybe. Ha csak lehet azon két könyvet, melyre utolsó levelemben kértelek küld le általa. Engemet az orvosi tanács a' Badeni fődőre utasito[tt], mely Bécs mellett van.⁹⁰ Még pedig ugy hogy mentől elébb lehet, el induljak. De lehet é? – nem é? – meg ezután válik el. Ha megyek ezen esetben Juniusban megyek. Hol leszel te akkor? – Bár ha mehetek, téged ölelhetnélek. – De hát te már végképen el hagyad Erdélyt? 'S örökre el akarsz tölünk válni? Én is ha meg haragitsz ugy szollitlak meg mint Schiller a fantaziát: „'S hát végkép' akarsz válni hűtelen!”⁹¹ [...]fán kívül, hát már éppen nem is készülsz felénk, [a'] kik tégedet oly szivesen szeretünk 's becsüllünk?

Ha t[is]ztelő köszöntésem' meg mondottad azon szépnek, a' kiről a' minap irtál, ird meg mit felelt.

En ujságot nem igen tudok. Egy csendes patriarchális életet élek a' magaméival, a' nagy világgal k[...]bajam, ámbár mindjárt köszöntgetnek, ['s] hivogatnak, de nekem biz a' ebhájuk nem kel[l]enek! Most ha a' sogorom Ferencz le jön, ez esm[ét] belé fog sokba fonni, de mihelyt el megy, én biz esmétt oda hagyam őket.

Leg keservesebb terhem egy az, hogy nem lehet oly érdemes nevelőket kicsiny hazánkban lelteni, a' kiknek örömmel áltadhatná egy atya gyermeki formálását. Most nincs is ugy nevezett nevelőjek, hanem csak egy tanító; – tavaj volt hochedler Hofmeister-is⁹² még ezen felyül, – de a' sok lingvistaságán tul egyébbe nagy asinus⁹³ volt, mert hogy komplementeket tudott jól csinálni, gitározott, 's a' dámáknak tudott szepet-is tenni, evel még mint nem nevelt. – Már valahogy égyet szereznem kell. Ha neked ily czélra aplicabilis homo⁹⁴ utadba vetődik, emlékezz akkor három kis fíjával bajoskodo barátodrol.

Feleségem köszönt. Fogad általam gyermekeim ölelését [is.]

Szivesen csokol

barátod Feri

12. Döbrentei Gábornak, 1822. június 3.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 234.]

Paszmos, Junius 3d. 1822.

⁸⁹ Lásd a 10. sz. levél textológiai jegyzetét.

⁹⁰ Baden bei Wien (Ausztria) – ismert fürdőváros

⁹¹ Friedrich Schiller *Die Ideale* című versének első sora („So willst du treulos von mir scheiden”) Teleki fordításában.

⁹² hochedler Hofmeister – 'méltóságos udvarmester' (ném.)

⁹³ asinus – 'szamár' (lat.)

⁹⁴ aplicabilis homo – 'megfelelő ember' (lat.)

Legszebb fíjam a' kis Theodor' koporsója mellől irok.⁹⁵ Reményem gyászban. Magam pedig a' munkának holtam meg hosszas időre. Elkeseredett atyai szív csak sirni tud.

Felmenetelem elhalad esztendeig.

13. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1823. október 5.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 234–235.]

Paszmos, Octob. 5d. 1823.

Megint itthon maradtam. Mindenünk bőven van, csak pénzt nem kap a' természető. Szörnyü olcsóság vidékünkön. Egy véka szilva 2 kr. egy veder pálinka 1 f. 20–30 kr, papiros pénz! Ebből a' többire itélj. Paszmos⁹⁶ sokat szépült mióta láttad, de mit használ minden szépség, haszon nélkül.

Itt nálunk Octoberben olly melegek vannak, hogy caniculának is elég volna. Főképen meleg bágyasztó szelek fűnak. Erdélyben sirocco!⁹⁷

Hogy a' megjelent verseimre recensio⁹⁸ olly kegyes irántam, annak örvendek. Versek irásában mulatságom is volt, az idő is tölt vele, 's ez már magában jó.

14. Döbrentei Gábornak, Nagy Sajó, 1824. július 20.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 235–236.]

Nagy Sajó, Julius 20d. 1824.

Végre a' mult Május elején bizonyosan felakaránk menni, de, *l'homme propose, dieu dispose*.⁹⁹ Rajtunk ugyan keservesen bételék.

Paszmosi kastélyom, virág és hajtóházammal, a' hollandus házzal és két emeletü mulatóházzal együtt Aprilis 27^d majd mind egészen földig leégett.

Itt lakom most a' néném gr. Kemény Sámuelné¹⁰⁰ udvarában, fél órányira Paszmostól.

Összeillő rímek helyett már most én összeillő lécszeget, boronafát keresek 's a' sok mesteremberrel bajlódom. Poétai erem rútúl megcsökkent.

A' telet minden esetre városon kell töltenem. Megyek tehát bizonyosan telelni Pozsonba, anyósomhoz. Látlak Pesten.

⁹⁵ gróf Teleki Teodor (?–1822) – az ifjú gróf életéről és haláláról csak Hoós Ferenc zavarosa adatai maradtak fenn: „1822. jún. 3-án érte [ti. az apát] az első s tán részleteiben a legborzasztóbb csapás: Tivadar nevű tizenkét éves fia véletlen baleset áldozata lett. S ha máshonnan nem is tudnánk, hogy költőnk mennyire rajongott feleségéért, eléggé megvilágítaná a köztük lévő gyengéd viszont az az egy tény, hogy ezt az esetet neje előtt szigorú tokban tartá s elhitéte vele, hogy a fiúcska járványos vörhenyben halt meg.” HOÓS 1908: 24. Hoós egy 1827. október 29-i, Toldynak írott levélre hivatkozik. Nemcsak az teszi gyanússá e közlést, hogy a Toldynak címzett egyetlen fennmaradt levél egészen más viszonyt sejtet az ifjú irodalmárral, de az is, hogy Teodor nem lehetett még tizenkét éves 1822-ben, hiszen Teleki legkisebb gyermeke volt, s nővére 1815-ben született.

⁹⁶ Paszmos – ma: Posmuș (Románia)

⁹⁷ sirocco – meleg keleti vagy dél-keleti szél a Földközi-tenger partvidékén

⁹⁸ Teleki itt feltehetően Döbrentei egy levelére utal, s nem egy megjelent kritikára.

⁹⁹ *l'homme propose, dieu dispose* – 'ember tervez, Isten végez' (fr.)

¹⁰⁰ Gróf Kemény Sámuel (1739–1817) Torda vármegyei főispán, császári és királyi kamarás feleségét gróf Bethlen Katalinnak hívták, de Lukinch családtörténete nem szolgál közelebbi információval személyéről, s arról sincsen tudomásunk, hogy Teleki a Bethlenekkel ilyen közeli rokonságban állt volna. Nagy Iván, Gudenus Lajos János és a család saját adattárainak információi elképesztő szórást mutatnak.

15. Döbrentei Gábornak, Sajó, 1824. szeptember 4.

[Kézirat: MTAK Kt, RUI 4r 43. sz. [275–276.] A levél egy nyolcadrét lap két oldalán fut. A kötet lapszámozása folytonos, de a végére beragasztott anyagnál valamiért megszakad. A kötetbe való beragasztás miatt a kézirat bizonyos részei olvashatatlanok.

A melléklet tartalma nem ismert, a szöveg alapján nem lehet rekonstruálni tartalmát.]

Sajo 4^{dik} 7^{bris} 1824

Edes kedves Barátom!

Irtam neked Pestre egy levelet, melyben tudositottalak szerencsétlenségemről, hogy éppen 14 nap előtt, mikor akaránk indulni, az egész Paszmosi Kastelyom le égett.¹⁰¹

Most, minthogy válaszodat nem vettem azt se tudom kaptad é leveletem.

A' Sogorom által neked ezen Munkáimat küldöm, ezekből egyet vagy kettőt adj az Hebébe, és Aurorába.

Meg vallom nem merek addig semmit is ki nyomtatni, a' mig a te censurádat nem paszirozta, ugy hozzá vagyok szokva. –

Ha meg telepedel valahová, ugy égy Erdélyi Szép paripát akarok neked fel küldeni, hogy leg alább mikor a' kövér fundusodat reá teszed, e[mlé]kezz meg barátodrol.

Ha késő már ezen Álmanachokba bé adni Verseimet, ugy semmi sem, mert én bizony elébb nem érkeztem a' sok építés és baj [...]

8^{ber} közepe után érkezem h[áz]népemmel Istenem segedelmével Pestre. Ez bizonyos, ha valaki közülünk meg nem hal. Ha ott leszel lelkemből [...]denkni fogok, hogy bár valahára láthassalak.

Feleségem szivesen köszönt. Ölel

hív barátod

Feri

16. Döbrentei Gábornak, 1824. október 7.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 236–238.]

Pozson, Octob. 7d. 1824.

Nem hittem volna, hogy szívem még illy ifjú legyen, 's illy könnyen megmozdítható. Azt véltem magamról, hogy minekutána *multa tulit puer, sudavit et alsit*,¹⁰² megokosodtam; de mosolyodva irom neked, *homo est homo*.¹⁰³ Annyit tesz előttem, mint lágyszivü.

Csak ugyan még eddig derekasan vitézkedtem és nem adtam meg magamat a' szép ellenségnek; de félek, nem sokára *pardont* kérek.

Küld fel sietve, magnetismusról szóló könyvemet, mellyet nálad Pesten hagytam. Nagy szükségem van reá.

¹⁰¹ Lásd a 14. sz. levelet.

¹⁰² *multa tulit puer, sudavit et alsit* – az idézet Horatiustól származik, teljes formájában: *Qui studet optatam cursu contingere metam, / multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit*". Hor. Ep. II. 13. (Ad Pisones) 412–413. Muraközy Gyula fordításában: „Az, aki futásban a célt elsőnek akarja elérni, / már mint gyermek túrt, izzadt”. HORATIUS 1961: 597.

¹⁰³ *homo est homo* – 'az ember az ember' (lat.)

Úgy-e többet hiszel már most e' mély titku tárgyról? Úgy-e nem tartod kezdőjét Mesmert, többé, ábrándozónak. Azt még egyszer mondom, tökéletesen hiheted, a' mit Pesten beszéltem, hogy Szász-Régenben egy beteg asszony magnetisálásommal *clair-voyance*-ba hoztam,¹⁰⁴ 's a' mit nekem akkor mondogatott, mind igaz.

Pozsonban a' te magyaros lelked elkerekednék, mert a' mióta itt vagyok, 100 magyar szót alig hallottam 's azt is többnyire csak gyermekeimtől.

Felső Büki Nagy Bencze barátodat tisztelem.¹⁰⁵ Enyim is legyen. Igazán szeretem ezt a' lelkes és szíves embert. Mit mond a' testemben lévő siderismusról?¹⁰⁶ a' mit előttem megbizonyítottam.

17. Toldy Ferencnek, h. n., d. n. [1825]

[Kézirat: MTAK Kt, M. Irod. Lev. 4r. 114. sz. 37r–38r. Három negyedét lapon – az MTAK Kt számozásából a középső lap kimaradt. A kézirat alatt más kézzel (Toldy?) – nyilván a versekre utalván – olvasható: „Ezek nálam”

A levél melléklete nem ismert, a kéziraatra írt megjegyzés feltehetőleg arra vonatkozik.]

Tekintetes Ur!

Becsés levelet de dato Nov. 16. 1824, csak enekelőtte 3 héttel vettem. Nem ritka esett ez a' mi jóféle Postánknál hogy a' levelek esztendőket hevernek egy helyen. Meg engedjen tehát ha válaszómat ily későre veszi.

A' menyibe lehetett kívánságának eleget kívántam tenni, ámbár nem képzelem magamról azt, hogy csekély munkáim külömböztetést meg érdemeljenek. Erre nézve itt rövideden (minden pontokra ügyelni kívánván) eltem folyását le irom. Csak azt jelezvén meg ehez, hogy nekem Döbrentei Gabor a' Budai P. Commissarius¹⁰⁷ jó barátom lévén, ő ha még valamit ki felejtettem helyettem feleljen.

1785^{ben} Aprilis 21^{kén} születtem. Edes Atyám R. Sz. B. Széki Iffiabb Grof Teleki Mihály, edes anyám Do'sa Agnes.¹⁰⁸ Első tanulásom folytattam Besztertzén, MVásárhelyen, Károlyvárott 's Zalathnán. Ezen időből leg többet köszönök a' mostani Karoly Fejérvári Melt. Præpost Hene Ferencz Urnak, a' kinek 2 esztendeig fel vigyázata alatt voltam, elébb Zalathnán a' hol Plebanus volt annakutána Károlyvárott, mikor Canonok és Fejérvári Iskolák Directora lett.¹⁰⁹

1799^{ben} vittem a' Becsi Therezianumi Ritter-Academiára. Ott 5 esztendő alatt iskolai tanulásomat bé végezvén, azután a Hazai-törvényt Kolosvarott az Universitáson halgattam.

¹⁰⁴ clair-voyance – szó szerint: 'tisztán látó' (fr.), itt: 'delejes állapot'. A hipnózis korabeli formája, a „tisztán” látás legtöbbször a jövőbe pillantást jelenti.

¹⁰⁵ Felsőbüki Nagy Benedek (1795–1835) – udvari kamarás, az udvari kamara titkára. Lásd CSATKAI 1964: 376.

¹⁰⁶ siderismus – az állati magnetizmus azon fajtája, mely az élettelen testek magnetizmusát az emberi testtel hozza kapcsolatba.

¹⁰⁷ P. Commisarius – provincialis commissarius – 'tartományi biztos' (lat.) Döbrenteit 1824. november 5-én nevezték ki tartományi másodbiztossá a budai kerületbe.

¹⁰⁸ gróf Teleki Mihály (1744–1793) – császári és királyi kamarás

Dózsa Ágnes (1762–1806)

¹⁰⁹ Hene Xavér Ferenc (1752–1835) – 1777-ben szentelték pappá, 1779-ben tekei plébános, 1782-ben Gyulafehérvárott a teológia professzora, 1785-ben Zalatna plébánosa, 1798-ban gyulafehérvári kanonok, 1807-től szentegyházi főesperes, 1810-ben kerci címzetes apát, 1826-ban nagyprépost és püspöki helynök, 1830-tól dulcinói választott püspök. Lásd DIÓSI 1998: 754.

Már gyermek koromba, minekelőtte meg Becsbe vittek a' poëzistra hajlottam, s apro kis munkákat készítettem. De Bécsi lakásom alatt a' magyar nyelvet igen keveset gyakorolhatván, s ennek mivelésében inkább hátra mint elé menvén a' magyar poëzist is egészen fel hagytam.

Egynéhány esztendők mulva G. Gyulai Lajos akkori nevelőjével, a' mostani Budai P. Comissarius T. Döbrentei Gaborral meg ésmérkedém s vele barátságra lépven, (a' ki is akkor itten az Erdélyi Muzeumnak ki adója volt:) az ő intésére és biztatására kezdettem esmett első aprobebb munkaimhoz. Így irtam leg elébb is Haza nyelvét (Erdelyi Muz X kötet) mely az én költői pályámnak mintégy előljáro beszede lehet.¹¹⁰

Ha eddig elé ki jött kis munkáim tisztelt Hazám előtt kedvességet nyertek, ugy ezen nyert becsot kötelességemnek tartom anyiba barátom Döbrentei Gaboral meg osztani, hogy az ő biztatására kezdettem irni, s neki közölvén első munkáimat az ő tanácsával eltem.

1808 Po'sonban lako G. Teleki Samuel Ur' nagyobbik leányát G. Teleki Károlinát feleségül vettem,¹¹¹ kinek is szelid angyali természete eltemnek örömeit kétszerezette, 's keserves csapásait enyhítette.

Ez nékem 4 fiat, s egy leányt ajándékozott. Álbertet, Edvárdot, Carolinát, Adolfot, s Theodort.¹¹² – Az elsőt (Albertet,) s az utolsot (Theodort) el vesztettem. Ezen keservemet nevelte még 1824^{ben} azon terhes csapás is, hogy a' Paszmosi kastelyom sok hozzá tartozando kerti 's mulato épületjeivel együt földig le égett.

1810^{ben} Fels. Ur kegyessége Camerariusnánaki ki nevezni méltoztatott.

Munkáimbol ki jöttek ezek:

Hazám nyelve

Szent Dávidnak éneke a Sorsrol

Álom

Barátság és Szeretett

's egy Huszár dal

Erdelyi Muz. X Kötet.¹¹³

[a fenti öt sorhoz kapcsolva } jellel: „Erdelyi Muz. X Kötet.”]

az Hebébe es Aurorába

Orvosomhoz, – az Ideálok, az Kezesség (ezen 2 Schiller után) Hattyu énekem, – Emelkedés – Geniuszom szavai, – Setálási fántáziám, – A fántáziához, A' viz becse – Éjjeli álmadozásom, A Boldogság vággya, Huszár dal, Csata dal, A' Szerelemhez. &.¹¹⁴

Ezek mellett meg ki jött töllem, a' Mi-Atyánk, és Grof Desevffýhez feleletem a viz vedelme.¹¹⁵

¹¹⁰ TELEKI 1817b: 15–16. A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben: TELEKI 1834: 1–2.

¹¹¹ gróf Teleki Sámuel (1739–1822) – fiatalon nyugat-európai körutat tett, királyi kamarás, erdélyi kormányzó tanácsos, utóbb belső titkos tanácsos. Küküllő, majd 1791-től Bihar vármegye és a hajdúkerület főispánja, 1784 és 1790 között a nagyváradi kerület királyi biztosa, Szabolcs, Békés, Arad, Csanád, Csongrád vármegyék főispáni helytartója. 1787-től Erdély alkancellárja, 1791-től kancellárja. Értékes könyvgyűjteményének felajánlása nyomán jött létre a marosvásárhelyi Teleki-téka. 1784-ben Utrechtben kiadta Janus Pannonius műveit, több neves Akadémia (Göttingen, Jéna, Varsó) tiszteleti tagja. Életéhez lásd SZINNYEI 1909: 1425–1426.

gróf Teleki Karolina (1780–1867)

¹¹² Teleki gyermekeiről nem sokat tudni: a legidősebb, Albert születésekor, a legfiatalabb, Teodor pedig 1822-ben halt meg; a két felnőttkort is megérett gyermek: gróf Teleki Edvárd (1813–1875) és gróf Teleki Karolina (1815–?). Utóbbiról mindössze annyit tudni, hogy 1845-ben hozzáment Ujfalussy Sándorhoz.

¹¹³ TELEKI 1817b. (A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben TELEKI 1834: 1–6; 19–20; 26–27.)

¹¹⁴ A *Hébében* megjelentek: TELEKI 1823c; TELEKI 1823d; TELEKI 1824b; TELEKI 1824c; TELEKI 1825b; TELEKI 1826b; TELEKI 1826c. (A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben TELEKI 1834: 21–23; 31–33; 42–46; 83–99; 106–121; 153–158.) Az *Aurorában* megjelentek: TELEKI 1822; TELEKI 1823a; TELEKI 1823b; TELEKI 1824a; TELEKI 1825a; TELEKI 1826a; TELEKI 1827a. (A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben TELEKI 1834: 28–30; 47–49; 74–75; 164–175; 188–191.)

¹¹⁵ TELEKI 1821; TELEKI 1827b. (A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben TELEKI 1834: 50–54; 141–150.) Teleki a publikált versei listájáról egyet felejt ki: TELEKI 1830. A Döbrenteitől szerkesztett-átírt kötetben

Munkaim között (melyek ki jöttek) jobbaknak hiszem:
„Orvosomhoz.”
„Setálási fántáziám”
„A’ viz becse”, de ezeknél is inkább szeretem „ejjeli álmadozást” –
Ha érkezni fogok, minden kis munkáimat öszve gyűjtöm, és annak első részét esztendő
alatt sajto alá bocsátom.

Magamat sziveségébe ajálván – Vagyok

A T[ekintete]tes Urnak

Alázatos szolgálja
PGr.¹¹⁶ Teleki Ferencz

P. Most 2 kis utolsó munkáimat közlem, ha tetszeni fog használja. –

18. Döbrentei Gábornak, Kolozsvár, 1825. október 12.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 238–240.]

Kolozsvár, October 12d. 1825.

Esztendővel ez előtt Pozsonból irtam hozzád, most Pozsonba irok. Ujságlevelekből olvasám, hogy ott van tartományi bíztos uram, excellentiás főigazgatójával Végh Istvánnal¹¹⁷ mint épen koronaőrrel, a’ sz. korona kíséretében. ’S azt, ugyan csak magyar lelkesedéssel fogadtatva vivétek, a’ mint hire van.

Bár én is megint ott lehetnék! Most az országgyűlést is láthatnám.

Úgy hallom, gróf Dessewffy József megint követ ’s a’ nemzeti kifejlődés mellett ismét olyan jelesen beszél, mint az elébbi ország gyűléseken. Be szeretnék vele lenni. Soha sem hittem, hogy a’ vizre irt enyelgése, kettőnket olly költői versengésbe hozzon.¹¹⁸ De, jó nevelésű tréfával irt. Pipsz,¹¹⁹ a’ mint mondják, társalkodásban igen nyájjas, igen lekötelező. Versem vizes, hanem barátságom hozzá nem lesz vizes; ’s ha ő bornál köté bár az övét velem, még is ollyan józan az az állhatatos leszen, mint az én, tiszta kútfőből merített indulatom hozzá.

Szívesen köszöntöm, mond meg neki.

Koronkísérő tartománybíztos uram pedig, mihelyt Budára érkezik vissza, üljön neki ’s mit látott mit hallott Pozsonban, írja meg,

TELEKI 1834: 58–59.

gróf Dessewffy József (1771–1843) – Koppi Károly neveltjeként Kassán, Pesten és Kolozsvárott neveltetett, hivatali karrierjét gróf Sztáray Mihály titkáráként és mentoráltjaként kezdte, majd Pászthory Sándor mellé került Fiuméba. Őt diétán alsótáblai követ: 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs küldötteként. A Magyar Tudós Társasági egyik alapítója, ismert közeéleti személyiség, Kazinczy Ferenc egyik legbensőségesebb barátja, a *Felső Magyar Országai Minerva* mecénása. Életéhez lásd VADERNA 2013. Dessewffy verses választ készített Telekinek *A’ víz becse* című költeményére (DESSEWFFY 1825.), majd folyóiratában jelent meg Teleki viszontválasza.

¹¹⁶ PGr. – paszmosi gróf

¹¹⁷ Végh István (1763–1834) – 1805-től Baranya vármegye főispánja, császári és királyi kamarás, 1810-től valóságos belső titkos tanácsos, 1827-től koronaőr.

¹¹⁸ Lásd a 115. jegyzetet.

¹¹⁹ Pipsz – Dessewffy közismert (a József név latinosa) beceneve.

19. Döbrentei Gábornak, Kolozsvár, 1829. május 29.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 240–241.]

Kolozsvár, Május 29d. 1829.

Ennek előtte egy pár hónappal a' vérhányás reám jött 's harmad napig kinzott. Csak a' csuda tartott meg életben és így könnyen megeshetett volna, hogy leveledet ez után mennyországba kellett volna igazítanod.

Barátod gyenge most is, semmi munkára sem alkalmas.

Holnap indulok falura, talán a' kerti tiszta levegő megerősít. Azonnal kevés munkáimat megint általnézem, 's kezedhez küldöm. Vedd előre most végrendelésemet, légy azoknak egyedül te, kiadójk. A' melly vers nem eléggé folyamatos, azt nem bánom, tedd azzá. Hogy soraimban nem egy formán vannak a' nyugvás' szakaszai? 's ezeket újra kellene dolgozni? Hadd úgy, barátom.

'S még egyszer végig futám leveledet. Hogy az ik-es igékre msot sem ügyelek, megint ezt hozod elé, pedig, Erdélyben mondd, tisztán maradtak fenn. Tudod, mit felelek erre. Ha nem *ikezünk* és *ékezünk* mü Erdélyiekül egy idő óta, a' magyarországi írók példája szerint vétkezünk.

20. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1830. november 26.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 241–243.]

Paszmos, Novemb. 26d. 1830.

Örömmel említett feleségem és leányom Pozsonból írt levelében, hogy őket ott Octoberben, midőn a' sz. korona kíséretében megint fenn valál Végh Istvánnal, V^d. Ferdinand koronázására,¹²⁰ meglátogattad. Miért nem irtál te is onnan? Említett édes enyímek által értem, hogy a' főherczeg nádor' parancsolatjából mint kurir¹²¹ küldetél le Budára hirtelen, Leopold toscánai nagyherczeg jöttét elintézni¹²² 's a' főherczeg asszonyak¹²³ jelenteni; tovább, e' nagyherczeget Kecskemétre lekisérted, mivel olly magyar helyen akarta látni a' nemzeti szokást, életet, melly semmi más néppel nem elegyedett. Helyes megjegyzése az, a' mit monda neked, hogy az emberek nagy városokban mind egy mázuak: sajátságaitak, természetiségük, vegyületlenségükben lehet csak feltalálni.

Leányom, most láthattad, úgy-e, hogy magyarul jól beszélőnek neveltem.

Rendesnek találom ugyan magam is, midőn ezt említem, hogy illyet elé kell hoznunk. Más nemzetnél önként foly akármelley karbelinek is, saját nemzeti nyelvre legjobban tudása. Hanem, minekutána Pozsonban úgy divatozik a' németül beszélés magyar uri házaknál is, mintha már az vált volna nemzeti nyelvünké; minekutána Budán 1825^b Aprilisben, midőn lakhelyeden meglátogattalak, csak három fő uri asszonyt tudtál Budán és Pesten lakót

¹²⁰ V. Ferdinánd magyar király koronázására 1830. szeptember 27-én került sor.

¹²¹ kurir – 'futár' (fr.), itt: 'követ'

¹²² Habsburg–Toscanai Lipót főherceg (1797–1870) – 1824 és 1859 között II. Lipót néven Toszkána nagyhercege.

¹²³ Wettin Mária Anna Karolina szász királyi hercegnő (1799–1832) – Lipót 1817. november 17-én vette feleségül, három gyermekük született.

említeni, kik egy órai magyar beszédük után azt nem mondják: hála istennek, megszabadultam a' magyar társalkodástól, egy kisség csak feldicsekedhetem, hogy magyar atyai kötelességemet én, híven teljesítettem.

21. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1831. április 28.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 243–244.]

Paszmos, Aprilis 28d. 1831.

Még életben talált leveled, melly azt mondja, hogy kiadott verseimét a' magyar tudós társaság, az Erdélyiek közül engemet tiszteletbeli tagjává választott.¹²⁴ Fejezd ki nevemben ezért szíves köszönetemet. Gróf Teleki József előlülői pályája szép.¹²⁵

Csekély az én érdemem, barátom, de látja isten, nemzetemet szerettem.

Csakhogy megérem egy illy társaság felállítását. Pedig nem hittem. Éljen gróf Széchenyi István.

Még most volna megint kedvem munkálkódní. De, mi utoljára voltunk együtt Kolozsváratt 1829^b Augustusban, midőn bennünket meglátogattál. Az én végem közelít, jó, hogy irásaim nálad vagynak.

Kiadójok léssz, azt ígérted, válaszdoban. Tökéletes bizodalommal halok tehát azokra nézve. Hiszen, egyiket másikat eddig te adtad ki, Muzéumodban, Hébében, Aurórában. De miért akarod kihagyni azon versemet, mellyet hozzád irtam?

Teleki Ferid.

22. Döbrentei Gábornak, Paszmos, 1831. augusztus 20.

[Csak nyomtatott forrásból ismert: TELEKI 1834: 245–246.
A melléklet és az említett költemény nem ismert.]

Paszmos, Aug. 20d. 1831.

Élsz-e még a' cholera világban?¹²⁶ Ha igen, még egy meglyuggatandó leveletem kapod, mert őrionalakon kétségen kívül szurnak néhány lyukat rajta. Osztán meg is füstölik mint a' sunkát. Csak megmenjen e' zavarban.

Bizonyosan utolsó versemet visz többieim közé. „A' Lengyelekhez” szól, – érzékenyen. Haldokló erőm még egyszer fellobbant.

Válaszolj tüstént, ha megvagy még. Ha nem vehetem hamar irásodat, azt kell hinnem, téged is elragadott a' vész.

Ah! élj te még, és munkálódjál. Én megyek, érzem, megyek. Csakhogy nemzetemnek felnyilt szemére vethetem, húnyó szememet. El nem enyészhetik már a' magyar, nyelvével. És

¹²⁴ A választás 1831. február 15-én történt.

¹²⁵ gróf Teleki (IV.) József (1790–1855) – göttingai tanulmányai után 1818-tól helytartótanácsi titkár, a pesti református egyházmegye gondnoka, 1824-től a Királyi Tábla bírāja, a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, 1827-től Csanád vármegye főispánja, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság (ti. az Akadémia) elnöke, 1838-tól tiszteleti tag, 1840-től koronaőr, 1842 és 1848 között Erdély kormányzója. Közéleti szereplése mellett tudományos munkássága is jelentős, könyvtárát a Magyar Tudós Társaságnak adományozta 1826-ban. SZINNYEI 1909: 1410–1413.

¹²⁶ 1831-ben több mint kétszázezer halálos áldozatot követelő kolerajárvány volt elsősorban a Magyar Királyság észak-keleti vármegyéiben.

előre kell neki menni, – előre. Használt a' sok serkentés. Az 182^{5/7} és 1830beli országgyűlések szelleme, erre nézve, ide is, hat. Erdélyiektől hallám, kik a' pesti casinónak részvényesei 's a' lóversenyeken is megjelentek, hogy ezen új intézetek dolgai csak magyarul vitetnek. Így, a' nyelv, ország gyűlésén diplomatiai, és társalkodásbeli is már, mint hajdan volt. Be jól esik.

És mennyi új szóval bővül, mert kell. Sok bolond van köztük, az igaz, de sok, jól eltalált is. Lám én is *örvönalt részvényest lóversenyt* irok, a' mik ujak. Nem bánom, ha munkájimban is felváltod helyettem, a' még nem magyart.

Barátom! valának, kik kaczagtak egykor, buzgóságodért. Örvendjete: kik vívtatok.

Isten veled, édes Gáborom. Majd ott a' csillagok közt újra szívesen fog ölelni, elhunytáig szerető

Ferid.

Irodalom- és rövidítésjegyzék

BAYER

1887

BAYER József: *A nemzeti játékszín története. Első kötet.* Budapest, Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1887.

BERZSENYI

1842

BERZSENYI Dániel' *Összes Művei. Költelem 's folyóbeszéd.* Közrebocsátá meghagyása szerint DÖBRENTÉI Gábor. Harmad kiadás kéziratban maradt még nem ismertekkel. Budán, Magyar Királyi Egyetemi sajtóval. 1842.

2014

BERZSENYI Dániel *Levelezése.* S. a. r. FÓRIZS Gergely. Budapest, Editio Princeps, 2014. (Berzsenyi Dániel összes munkái.)

CSATKAI

1964

CSATKAI Endre: *Képek a dzscentri-világból.* In: *Soproni Szemle*, 18.4 (1964). 376–379.

DESSEWFFY

1825

Gróf DESSEWFFY József: *Bor és víz.* In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXV. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 49–61.

DIÓSI

1998

Magyar katolikus lexikon. IV. kötet Gas–Hom. Főszerk. DIÓSI István, szerk. VICZIÁN János. Budapest, Szent István Társulat, 1998.

DÖBRENTÉI

1832

DÖBRENTÉI Gábor: *Idősb Széki Gr. Teleki Ferenc.* In: *Névkönyv a' Magyar Tudós Társaságról 1832re.* Pesten, Nyomt. Trattner és Károlyi, MDCCCXXXII. 45–46.

1846

DÖBRENTÉI Gábor: *Gróf Teleki Ferencz magyar tudós társasági tiszteleti tagról emlékbeszéd, megholt 1831^b decemb 16^d.* MTAK Kt, RAL 141/1846.

- ENNEMOSER
1819 *Magnetismus nach der allseitigen Beziehung seines Wesens, seiner Erscheinungen, Anwendung und Enträthselung in einer geschichtlichen Entwicklung von allen Zeiten und bei allen Völkern* wissenschaftlich dargestellt von Joseph ENNEMOSER. Leipzig, F. A. Brockhaus, 1819.
- ENYEDI
1992 ENYEDI Sándor: *A kolozsvári magyar színészet hőskora (1792–1821)*. I: MKSz, 108.2 (1992). 122–138.
- FÓRIZS
2012 FÓRIZS Gergely: *A Berzsenyi–Döbrentei-levelezés kiadásának problémái*. In: *Médiumok, történetek, használatok. Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*. Szerk. PUSZTAI Bertalan. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2012. 93–106.
- HORATIUS
1961 Quintus HORATIUS Falccus *Összes művei*. Szerk. BORZSÁK István – DEVECSERI Gábor, utószó DEVECSERI Gábor, jegyz. SZEPESSY Tibor – BORZSÁK István. Budapest, Corvina, 1961.
- HORVÁTH
1955 HORVÁTH János: *Kisfaludy Károly és íróbarátai*. Budapest, Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó, 1955. (Irodalomtörténeti tanulmányok 1.)
- HOÓS
1908 HOÓS Ferenc: *Teleki Ferenc gróf mint ember és költő*. Veszprém, Pósa Endre, 1908.
- JAKAB
1888 JAKAB Elek: *Kolozsvár története. Harmadik kötet, Habsburg-Lotháringiai koraszak (1690–1848)*. Budapest, Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, 1888.
- KERÉNYI
1990 *Magyar színháztörténet. 1790–1873*. Szerk. KERÉNYI Ferenc. Budapest, Akadémiai, 1990.
- LUKINICH
1928 LUKINICH Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Budapest, Athenaeum, é. n. [1928].
- MNL OL
A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
- MTAK Kt
A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (Budapest)
- NAGY

- 1857 NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Első kötet.* Pest, Beimel J. és Kozma Vazul, 1857.
- OSZK Kt Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)
- SZINNYEI
1897 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái, V. kötet.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1897.
- 1899 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái, VI. kötet.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1899.
- 1902 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái, VIII. kötet.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1902.
- 1909 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái, XIII. kötet.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1909.
- TARJÁNYI
2002 TARJÁNYI Eszter: *A szellem örvényében. A magyarországi mesmerizmus, szellemidézés, teozófia története és művészeti kapcsolatai.* Budapest, Universitas, 2002.
- TELEKI
1817a Gróf – – [TELEKI Ferenc]: *Hogy kell a' haza iránti vonszódást tekinteni, 's miért szükséges a' végett buzgóságot ébreszteni?* In: *Erdélyi Muzéum.* Kilentzedik füzet. Pesten, Trattner János Tamás' Nyomtató-műhelyében, 1817. 186–189.
- 1817b Gróf TELEKI Ferencz: [*Versek*]. In: *Erdélyi Muzéum.* Tizedik Füzet. Pesten, Trattner János Tamás' Nyomtató-műhelyében, 1817. 15–20.
- 1821 Gróf TELEKI Ferencz: *A' mi-atyánk.* In: *Szép Literatúrai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez* 1821. Első Esztendei Folyamat. Pesten, Trattner János Tamás betűivel és költségével. 3–5.
- 1822 Gróf TELEKI Ferencz: *Orvosomhoz.* In: *Aurora*_[.] *Hazai almanach*_[.] Kiadá KISFALUDY Károly_[.] 1822_[.] Pesten_[.] Trattner János Tamásnál_[.] 77–78.
- 1823a Gróf TELEKI Ferencz: *Csatadal. (La sentinelle nótájára).* In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach.* (1823.) Kiadá KISFALUDY Károly. (Második év.) 79–80.
- 1823b Gr. TELEKI Ferencz: *Hattyú-ének.* In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach.* (1823.) Kiadá KISFALUDY Károly. (Második év.) 165–166.
- 1823c Gróf TELEKI Ferencz: *A' kezesség.* (SCHILLER után). In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXIII_[.] Kiadta IGAZ Sámuel. Pesten, Müller Józsefnél. 46–52.
- 1823d Gróf TELEKI Ferencz: *Az ideálok.* (SCHILLER után). In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXIII_[.] Kiadta IGAZ Sámuel. Pesten, Müller Józsefnél. 228–231.
- 1824a Gr. TELEKI Ferencz: *Geniuszom' szava.* In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach*_[.] Kiadá KISFALUDY Károly_[.] (Harmadik év.) [1824.] 187.

- 1824b Gróf TELEKI Ferencz: *Sétálási fantáziám*. In: *Hébe zsebkönyv*_[.] MDCCCXXIV. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 36–39.
- 1824c Gróf TELEKI Ferencz: *A' víz becse*. In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXIV. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 191–201.
- 1825a Gr. TELEKI Ferencz: *A' boldogság' vágya*. In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach*_[.] Kiadá KISFALUDY Károly_[.] 1825. 283–286.
- 1825b Gróf TELEKI Ferencz: *Huszár-dal*. In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXV. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 140–141.
- 1826a Idősb Gr. TELEKI Ferencz: *Éjjeli álmadozásom*. In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach*_[.] Kiadá KISFALUDY Károly_[.] 1826. 114–116.
- 1826b Gróf TELEKI Ferencz: *A' Fántáziához*. In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXVI. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 142–144.
- 1826c Gróf TELEKI Ferencz: *Emelkedés*. In: *Hébe zsebkönyv* MDCCCXXVI. Kiadta IGAZ Sámuel. Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 315–317.
- 1827a Idősb Gróf TELEKI Ferencz: *A' szerelemhez*. In: *Aurora*_[.] *Hazai Almanach*_[.] Kiadá KISFALUDY Károly. 1827. 129–134.
- 1827b Gr. TELEKI Ferencz: *A' víz' védelme*. In: *Felső Magyar-Országi Minerva*. Nemzeti folyó-írás. 1827. Harmadik esztendei folyamata. 1^{-ső} negyed. Kassán, Ellinger István' Cs. Kir Priv. könyv-nyomtató és áros' betűivel 's költségein. Második Füzet. Februáriusz 1827. 1095–1096.
- 1830 Gr. TELEKI Ferencz: *A' hibás választás*. In: *Koszorú*_[.] *Szépliteraturai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez*. 1830. Tizedik Esztendei Folyamat. Pesten, Petrőzai Trattner J. M. és Károlyi Istv. könyvnyomtató-intézetében. 166–167.
- 1834 Gróf TELEKI Ferencz' *Versei, 's néhány leveléből töredékek*. Kiadta DÖBRENTEI Gábor. Budán, a' Magyar Királyi Egyetem nyomtatása, 1834.
- TOLDY
- 1854 TOLDY Ferenc: *[Teleki Ferenc emlékezete]*. In: *Akadémiai Értesítő*, 14 (1854). 209–213.
- 1857 *A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a legújabb időig. Második kötet. Kazinczy Ferentől Arany Jánosig*. Kiad. TOLDY Ferenc. Pest, Heckenast Gusztáv, 1857.
- 1869 *Irodalomtörténeti olvasókönyv, vonatkozással magyar irodalomtörténetére. Második kötet*. Készítette TOLDY Ferenc. Pest, Athenaeum, 1869.
- 1871 TOLDY Ferenc: *Magyar költők élete. Második kötet*. Pest, Ráth Mór, 1871.

- 1873 TOLDY Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelenkorig rövid előadásban. Harmadik, javított kiadás. Második kötet.* Budapest, Athenaeum, 1873.
- 1876 *A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a jelenkorig, vagyis az utóbbi negyedfél század kitünőbb költői életrajzokban és jellemző mutatványokban feltüntetve TOLDY Ferenc által. Második, átdolgozott, kiadás. Harmadik kötet.* Budapest, Franklin-társulat, 1876.
- VADERNA
2008 VADERNA Gábor: *Berzsenyi Dániel verseinek kiadástörténete. Egy új kritikai kiadás dilemmái.* In: *Somogy*, 39.2 (2008). 56–66.
- 2013 VADERNA Gábor: *Élet és irodalom. Az irodalom társadalmi használata gróf Desseffy József életművében.* Budapest, Ráció, 2013. (Ligatura).
- 2014 VADERNA Gábor: *A közköltészet kutatása és az irodalomtörténet.* In: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 3.* Szerk. CSÖRSZ Rumen István. Budapest, reciti, 2014. 13–50.
- VERSEGHY
1910 VERSEGHY Ferenc *Kisebb költeményei.* Kiad. CSÁSZÁR Elemér – MADARÁSZ Flóris. Budapest, Franklin-társulat, 1910. (Régi magyar könyvtár 24.)